

Mesnevî'deki Semâya Dair Beyitlerin Ankaravî Şerhiyle Birlikte Değerlendirilmesi: Mehmed Eşref Dede'nin Gıdâ'u'r-Rûhâniyye İsimli Eseri¹

Halim Yar

Dr. Öğr. Üyesi, Şırnak Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi

halimy14@gmail.com

Orcid id: 0000-0002-9362-567X

Öz

Semâ, İslâm'ın ilk üç yüzyılında çatışma mevzuu olmamış, devam eden asırlarda ise tasavvuf ehli ile zahir uleması arasında tartışma başlıklarından birisi haline gelmiştir. Semâ, devran gibi konularda tasavvufa fikrî olarak saldıranlara karşı mutasavvıflar zikir mevkiinde gördükleri semânın mahiyetini tanıtıcı ve yöneltlen eleştirilere cevap niteliğinde eserler vermişlerdir. Bu konuda yazılmış risaleler zamanla bir yazın türü oluşturacak kadar yekûn tutmuş ve tartışma son asırlara kadar sürmüştür. Osmanlının son dönemlerinde semâya dair yazılmış eserlerde yararlanılan yazarların başında Mevlânâ'nın olduğu görülmektedir. Mevlânâ, *Mesnevî*'sinin çeşitli yerlerinde semânın niteliği üzerine beyitler söylemiş ve muhipleri bu konuda bilgilendirmiştir. Bu çalışmada semânın kısa bir tanımı ve tarihi gelişimi ile birlikte bir Mevlevî dedesi Mehmed Eşref Dede'nin *Gıdâ'u'r-Rûhâniyye* isimli eseri ele alınacaktır. Eşref Dede *Mesnevî*'nin semâyla ilgili beyitlerini bir araya getirmiş, bunları Ankaravî'nin *Mesnevî* şerhindeki yorumlarla; ayet, hadis, menkıbe gibi unsurlarla birlikte çözümlemiş ve risalesini itmam etmiştir. Bu risale iki nüsha üzerinden ele alınacak ve risalenin değerlendirmesi yapılacaktır. Risalede semâ kavramının nasıl işlendiği, risalenin düzeni ve bunun *Mesnevî* ile ilişkisi değerlendirilecek, ayrıca yararlanılan eserlerle Eşref Dede'nin çözümlemeleri karşılaştırılacak ve risalenin özgün yönleri gösterilecektir.

¹ **İntihal Taraması/Plagiarism Detection:** Bu makale intihal taramasından geçirildi/This paper was checked for plagiarism.

Etik Beyan/Ethical Statement: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur/It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited (Halim Yar).

Geliş/Received: 23 Temmuz/July 2025 | **Kabul/Accepted:** 5 Eylül/September 2025 | **Yayın/Published:** 20 Eylül/September 2025

Atıf/Cite as: Halim Yar, *Mesnevî'deki Semâya Dair Beyitlerin Ankaravî Şerhiyle Birlikte Değerlendirilmesi: Mehmed Eşref Dede'nin Gıdâ'u'r-Rûhâniyye İsimli Eseri*, Danisname 11 (Eylül/September 2025), 63-110 <https://doi.org/10.5281/zenodo.17159526>

CC BY-NC 4.0 | This paper is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial License

Anahtar Kelimeler: Türk İslam Edebiyatı, Semâ, Mevlânâ, Mesnevî, Şerh

Analyses of the Couplets on the Sama in the *Mathnawi* with the Ankarawî's Commentary: Mehmed Ashraf Dede's Work Titled *Gıdâ'u'r-Rûhâniyye*

Abstract

Although the samâ was not a subject of debate in the first three centuries of Islam, it became one of the topics of debate between the Sufi movement and those who opposed Sufism in the following centuries. To those who attacked sufism intellectually because of the issue of samâ, the sufis who saw this as dhikr wrote works explaining the nature of samâ and responded to the criticisms directed at samâ. Over time, the treatises written on this subject reached a level of literature and the discussions continued until recent centuries. It is seen that Mawlana Jalaladdin Rumi is one of the leading authors used in the works on samâ written in the last periods of the Ottoman Empire. In his Mathnawi, Rumi wrote many couplets about the nature of samâ and explained this subject to his disciples. In this study, a brief definition and historical development of the samâ will be discussed, and the work of one of the Maulawî's dede, Mehmed Ashraf Dede, titled *Gıdâ'u'r-Rûhâniyye* will be discussed. Ashraf Dede collected the verses of Mathnawi related to samâ, analyzed them with the comments of Ankarawî's Mathnawi commentary and elements such as verses, hadiths, and parables, and completed his treatise. This treatise will be examined based on two manuscript copies. How the concept of samâ is handled in the treatise, the order of the treatise and its relationship with the Mathnawi will be evaluated. In addition, the works used will be compared with Ashraf Dede's analyses and the original aspects of the treatise will be shown.

Keywords: Turkish Islamic Literature, Samâ, Rumi, Mathnawi, Commentary

Summary

Samâ means "hearing, listening, sound that is pleasing to the ear, music". As a term, it means "listening to hymns, religious music, religious texts recited, dancing". Some sufis have considered the samâ to be very important in religious life and have stated that the most important issue in terms of Sharia is hearing. In this respect, during the period of asceticism, samâ was understood as reading the Quran. In addition to reciting the Quran and poetry, samâ also involved listening to music, wisdom, dhikr, and preaching. While there was no serious debate about the samâ in the first three centuries, in the following centuries, intellectual disagreements arose among some scholars and sufis. Sufis have written works to reveal both the halal nature of the samâ from a jurisprudential perspective and its true meaning. In this article, a treatise on the samâ, *Gıdâ'u'r-Rûhâniyye fî Tarîki'l-İrfâniyye*, which has not been studied before, by Mehmed Ashraf Dede, a Maulawî dede who lived in the Republican period, will be discussed. The question "Which works were taken as an example?" can be answered by conducting a content analysis in the manuscripts of the work in question; thus, it can be shown how the concept of the samâ, its nature and its jurisprudential provisions are discussed in the treatise. One of the most important texts of Maulawî Sufis on the samâ is Ankarawî's *Huccetu's-Samâ*, which Ashraf Dede also cited from. There are many works like this written by Maulawîs about the samâ. In these works, the general properties of straw were shown and criticisms directed

Yar, Analyses of the Couplets on the Sama in the Mathnawi with the Ankarawi's Commentary: Mehmed Ashraf Dede's Work Titled Ġidā'u'r-Rūhāniyye

towards straw were answered. One of the most frequently cited in the treatises written about the samā is Rumi. Approximately half of Ashraf Dede's treatise consists of the Mathnawi and the Ankarawi commentary of the Mathnawi. The author also included sentences from thinkers and poets such as Ibn Hajar al-Heytemi, Suhrawardi, Imam Ghazali, Sheikh Galib and Esrar Dede. The introduction of Ġidā'u'r-Rūhāniyye, its content analysis and comparison with the aforementioned works will both provide an idea about how samā was understood in the late Maulawi period and show the place of the relevant text among the works written about samā and to what extent it was influenced by the aforementioned works. In addition, it will become clear whether the treatise was written as a response to criticism, like other samā treatises, or for other reasons. In this context, following the title in which Ashraf Dede's life and works are briefly introduced, the form and content features of Ġidā'u'r-Rūhāniyye are examined. Information was presented about where, when and for what purpose the text was written. The style of the treatise was examined in terms of the way the topics were discussed and the order in which they were written, and the text of the treatise was evaluated by comparing it with the mentioned works of Ankarawi and other authors.

Giriş

Semâ, “işitme, kulak verme, kulağa gelen hoş ses, mûsikî” gibi anlamlara gelir (Ayverdi, 2011, s. 2758; Uludağ, 2012, s. 312). Istilâhî olaraksa “ilâhîyi, dinî musikiyi, makamla okunan dinî metinleri dinleme, raksetme, devrân” manalarını karşılar (Uludağ, 2012, s. 312). Hücvirî (ö. 465/1072 [?]) gibi mutasavvıflar, şariat için en önemli hususun işitmek olduğunu dile getirerek semâyı dinî yaşamda mühim bir mevkiye koyarlar (Ceyhan, 2009, s. 455). Bu yönüyle Zühhd döneminde semâ, *Kurân* okumak şeklinde anlaşılmıştır (Gürer, 2010, s. 3). Zünnûn el-Mısrî'ye (ö. 245/859) semânın ne olduğu sorulunca onun, “*Semâ kalpleri Hakk'a doğru yönlendiren vâridir. Onu Hak kulağıyla dinleyen tahkîk erbâbından olur, nefis ile dinleyen ise zındıklığa düşer.*” (Serrâc et-Tûsî, 2012, s. 313) demesi de bu minvalde anlaşılabilir. Semâ böylece “*Hak'tan gelen, insanları Hakk'a çağıran bir mesaj(...)*” (Cebecioğlu, 2009, s. 555) olarak görülmüştür. *Kurân* ve şiiri nağmeli okumanın dışında semâ; musiki, hikmet, zikir ve vaaz gibi şeyler dinlemeye de konu olmuş, musiki ve zikir tertiplenen mahfillere semâ meclisleri denilmiştir (Ceyhan, 2009, s. 455). Zamanla raks ve devrânın da yerine kullanılarak semânın mefhumu genişlemiş, yakın dönemlerde ise Mevlevî âyinine has kılınacak şekilde kavram daralmıştır (Gürer, 2010, ss. 2-3; Uludağ, 2012, s. 312).

İlk dönem zahitleri arasında semâ yaygın değildir. Ma'rûf-i Kerhî (ö. 200/815-816 [?]), Serî es-Sakatî (ö. 251/865) gibi zahitlerin semâ yapmadıkları bilinmektedir (Uludağ, 1999, s. 222). Semâdan ilk defa bahsedenler Zünnûn

el-Mısırî ve Ebû Süleymân ed-Dârânî'dir (ö. 215/830) (Gürer, 2010, s. 3). Semâya eserinde ilk defa müstakil bir bölüm ayıran ise Serrâc et-Tûsî'dir (ö. 378/988) (Durceylan, 2024, s. 56; Serrâc et-Tûsî, 2012, ss. 309-351). İlk üç asırda ciddi tartışmalara konu olmayan semâya dair, sonraki asırlarda zahir ulemâsı ve mutasavvıflar arasında fikrî çatışmalar başlamıştır (Durceylan, 2024, ss. 30-36). Semâ genel itibarla yabancıların dansına benzetilerek zemmedilmiştir (Öngören, 2010, s. 129). Ehl-i tasavvuf, semânın hem fikhî yönden helalliğini hem de asıl anlamını ortaya koymak adına eserler yazmışlardır (Kemikli, 1997, ss. 444-453; Yazıcı, 2016, ss. 9-11). Bunlarda semânın nasıl olması gerektiğiyle ilgili bilgiler ve semâya karşı çıkanlara cevap niteliğinde bölümler mevcuttur (Ceyhan, 2009, s. 457). Bu mevzuda eser yazanların başında Ebû Abdurrahman es-Sülemî (ö. 412/1021), İbnü'l-Kaysarânî (ö. 507/1113) gibi mutasavvıflar gelmektedir (Durceylan, 2018, s. 268). Osmanlı dönemindeyse Aziz Mahmud Hüdâyî (ö. 1038/1628), Akşemseddin (ö. 863/1459) gibi mutasavvıflar semâ yazınına katkı sağlamışlardır (Ceyhan, 2009, s. 457). Bu dönemde kaleme alınan semânın mahiyetine dair eserlerde Serrâc, Hücvirî ve Kuşeyrî (ö. 465/1072) gibi erken dönem müelliflerinin yanı sıra Gazzâlî (ö. 505/1111), İbnu'l-Arabî (ö. 638/1240), İbnu'l-Kayserânî ve Mevlânâ'nın (ö. 672/1273) eserlerinden yararlanıldığı görülmektedir (Durceylan, 2018, s. 269).

Bu makalede Cumhuriyet döneminde de yaşamış bir Mevlevî dedesi olan Mehmed Eşref Dede'nin -daha önce çalışılmamış- semâya dair bir risalesi, *Gıdâ'u'r-Rûhâniyye fî Tarîki'l-İrfâniyye* ele alınacaktır. Söz konusu eser yazılırken "Hangi yapıtlar örnek alınmış?" sorusuna bir içerik çözümlenmesinden sonra cevap verilebilecek; risalede semânın kavramları, mahiyeti, fikhî hükmü gibi mevzuların nasıl işlendiği bu şekilde gösterilebilecektir. Mevlevî mutasavvıfların semâya dair metinlerinin başında -Eşref Dede'nin de yararlandığı- Ankaravî'nin (ö. 1041/1631) *Hüccetü's-Semâ'sı* gelmektedir. Bu eseri Safi Arpaguş çalışmıştır (Arpaguş, 2007). Ayrıca Abdulganî en-Nablusî'nin (ö. 1143/1731) *el-Ukûdu'l-Lü'lü'yye'si*, Kösec Ahmed Dede'nin (ö. 1191/1777) *et-Tuhfetü'l-Behiyye fî Tarîkati'l-Mevleviyye* isimli eserine talikat, Şeyh Galib'in (ö. 1213/1799) *es-Suhbetü's-Sâfiyye'si* ve Hafız Feyzullâh Efendi'nin (ö. 1284/1867) *Hakâyık-ı Semâ'sı* bu tarikat erbabının semâya dair kaleme aldığı diğer eserlerdir. *el-Ukûdu'l-Lü'lü'yye* Tayyip Durceylan (Durceylan, 2018), *es-Suhbetü's-Sâfiyye* İbrahim Kutluk tarafından yayınlanmıştır (Kutluk, 2012). *Hakâyık-ı Semâ* metni ise İbrahim Baz ve arkadaşlarınca neşredilmiştir (Baz vd., 2015). Söz konusu risalelerin

**Yar, Analyses of the Couplets on the Sama in the Mathnawi with the
Ankarawî's Commentary: Mehmed Ashraf Dede's Work Titled Gıdâ'u'r-
Rûhâniyye**

yazılma amacı semânın adabına dair bilgiler serdetmek, semâya getirilen eleştiri veya ithamlara cevaplar vermek ve semânın hak olduğunu savunmaktır. *Gıdâ'u'r-Rûhâniyye*'nin içeriğinin tanıtılması, çözümlenmesi ve atıf yapılan eserlerle karşılaştırılması; hem geç dönem Mevlevîliğinde semânın nasıl anlaşıldığına dair fikirler verecek hem de ilgili metnin semâ hakkında yazılan eserler arasındaki yerini ve atıf yapılan eserlerden ne düzeyde etkilenildiğini gösterecektir. Ayrıca risalenin diğer semâ risaleleri gibi bir eleştiriye binaen mi yahut başka sebeplere mebni şekilde yazılıp yazılmadığını ortaya koyacaktır. Bu meyanda Eşref Dede'nin kısaca hayatı ve eserlerinin tanıtıldığı başlık akabinde *Gıdâ'u'r-Rûhâniyye*'nin şekli ve muhtevî özellikleri araştırıldı. Metnin nerede, ne zaman ve hangi amaçla kaleme alındığına dair bilgiler sunuldu. Risalenin üslubu; konuların işleniş tarzı ve sırası yönünden incelendi. Ankaravî'nin ve diğer yazarların alıntı yapılan eserleriyle risale karşılaştırılarak metin değerlendirildi.

1. Eşref Dede'nin Hayatı ve Eserleri

Eşref Dede, babası Mustafa Sabri Efendi'nin memuriyeti sebebiyle bulunduğu Giresun'da, 1299/1882'de doğmuştur. Babası Kastamonu'nun Taşköprü nahiyesindendir. Öğrenimini Erzurum Hasankale, Hınıs kazası ve Ahlat'ta tamamlamıştır. Babasının emekliliğiyle birlikte Taşköprü'de üç sene bakkallık yapmış, akabinde İstanbul'a taşınmıştır. Burada Mevlevîliğe intisap etmiş; Ahmed Celâleddin Dede (ö. 1946), Şemseddin Dede (ö. 1930) ve Âmil Çelebi (ö. 1922) gibi şeyhlerin muaveneti altına girmiştir. Eşref Dede; Bursa, Kasımpaşa, Galata, Konya ve Kastamonu Mevlevihanelerinde matbah amirliği, vekilharçlık, meydancı gibi hizmetler ifa etmiştir. Eşref Dede'nin; Tekke ve Zaviyeler kanunu ile dedeliği sona ermiş, Kastamonu'da hayatını idame ettirmiş ve 1962'de burada vefat etmiştir (Yar ve Yazıcı, 2022, ss. 17-51). Eserleri: *Divân* (Ünal, 2020), *Nüşa-i Kübrâ* (Mehmed Eşref Dede, t.y.-b), *Hak Yolu* (Mehmed Eşref Dede, t.y.-a), *Âyîn-i Tarikat-ı Mevlânâ* (Yar ve Yazıcı, 2022), *Gıdâ'u'r-Rûhâniyye* (Eşref Dede, t.y., 1932), *Sûr-ı Tevhîd Çerâğ-ı İmân* (Ak, 2023).

2. Gıdâ'u'r-Rûhâniyye'nin Genel Özellikleri ve Şekli Husûsiyetleri

Eserin iki nüshasında da risalenin ismi *Gıdâ'u'r-Rûhâniyye* olarak geçmektedir. Esere bu ismin neden verildiği metinde söz konusu edilmez. Muhtemeldir ki eserin ismi, niyaz ayininde okunan "*Semâ safâ câna vefâ ruha gıdâdır.*"dan (Ateş, 2007, s. 166) alınmıştır. Metinde risalenin neden yazıldığına dair kısa da olsa bir sebep-i telif mevcuttur. Yazar, şeyhi Ahmed

Celâleddin Efendi'nin yönlendirmesiyle Ankaravî'nin *Mecmû'atu'l-Letâif ve Matmûratu'l-Ma'ârif* ini okuduğunu söyler. Bu şerhten çıkardığı fikirlerden bir kısmını -seyr ü sülûku anlattığı- *Hak Yolu* isimli risâlesinde neşrettiğini; semâ, devrân ve sedaya dair *Mesnevî* ve *Mesnevî*'nin Ankaravî şerhinden yola çıkarak; ayrıca ayet, hadis ve bunlarla ilişkili beyitleri alıntılararak *Gıdâ'u'r-Rûhâniyye fî Tarîki'l-İrfâniyye* isimli risâleyi ihvânın tasarrufuna sunduğunu söyler. Risalenin yazılma amacını eser içerisinde bir başka yerde "*Esâsen risâlemiz aḥvâl-i evliyâ'ullâhdan bir dürdâneniñ verdiği neş'eyi vesîle-i rahmet ümîdiyle ihvân-ı dînime beyândan ibâretidir.*" (Eşref Dede, t.y., s. 12b) şeklinde geçirdiği görülmektedir. Risalenin yazılma tarihi Hüdâî Efendi nüshasında 1350/1932 olarak yazılıdır. Nerede kaleme alındığı iki nüshada da mevcut değildir. Bununla birlikte Eşref Dede'nin -Tekke ve Zâviyeler kanununun çıktığı 1925'ten sonra Kastamonu'da ikâmet ettiğini bildiğimizden- kuvvetle muhtemeldir ki *Gıdâ'u'r-Rûhâniyye* Kastamonu'da yazılmıştır (Yar ve Yazıcı, 2022, ss. 20-21). Hüdâî Efendi nüshasının fevâid kaydında metnin müellif nüshası olduğu bilgisi bulunmaktadır. İki el yazısının benzerliğinden hareketle diğer nüshanın da müellif nüshası olduğu ileri sürülebilir. Hüdâî Efendi nüshasında var olan bir şiirin Ali Emîrî nüshasında olmaması ve bu şiirin bağlamla pek ilişkisinin bulunmaması, Ali Emîrî nüshasının önceden yazıldığı fikrini doğurmaktadır (Eşref Dede, *Gıdâ'u'r-Rûhâniyye*, 1932, s. 13a; Eşref Dede, t.y., ss. 13b-14a). Buna binaen Hüdâî Efendi nüshasındaki 1350/1932 yılının, eserin bitirilme tarihi olduğu bilgisi kesin değildir.

Yazar esere mukaddime ile başlar ve ilkin risalenin kaynak metni, *Mesnevî*'nin ne derece önemli olduğunu dile getirir. *Mesnevî* kalbî hastalıklara şifa olup dünyevî ve uhrevî hüznleri ortadan kaldırır. Hâl ehline uyanıklık, kabiliyetsizlere kabiliyet, ölümlere hayat bahşeder. Çirkefe düşmüşleri arındırıp taliplere abıhayat sunar. O, hakikat denizi ve *Kurân*'ın özüdür. Yazar, girizgâhı akabinde risaleye başlar. Metinde bir başlık düzeni olmayıp şu mevzular işlenmiştir: Semânın nasıl oluşturulduğu, semâ hakkındaki kavramlar, semânın hak olduğuna dair örnekler, semânın tesiri, belli bir mertebeye ulaşanların semâ yapmaması hakkında, ehl-i semânın durumları, semânın fikhî hükmü, elest bezmi ve semâ, zikir ile semânın yönlendiriciliği, semânın aslına dair, iman ve küfür ehlinin *Kurân*'a karşı tavırları, semâ ile *Kurân*'ın güzel sesle okunması arasındaki ilişki, semâ ile cennet arasındaki bağıntı, semâdan hâsıl olan üç türlü cem, elest bezmi ile semâ, Hakk'ın sözü ile halifenin sözünün karşılaştırılması, ehl-i muhakkikin kâinatı âlet-i Hak olarak görmesi, Hz. İsrâfil'in suru ile semâ beynindeki ilişki, semâ düzeninin

**Yar, Analyses of the Couplets on the Sama in the Mathnawi with the
Ankarawî's Commentary: Mehmed Ashraf Dede's Work Titled Gıdâ'u'r-
Rûhâniyye**

neye göre şekillendiği bahsi, semânın ve mûsikî aletlerinin fıkî hükümü, semâda ney mevzuu, bütün eşyanın Hz. Hakk'ı tespih etmesi bahsi, cennet ile semâ arasındaki bağıntı, Hz. Hakk'ın tecellisini müşahede edenlerin ve semâyı dinleyenlerin farklılığı, semâda hareket ve sekenâtın anlamları, âlimlerin semâ ile kişileri irşat etmelerine örnek Selâhaddîn-i Zerkûb'un (ö. 657/1258) Mevlânâ'ya bağlanması, semâ ile birbirinde fâni olma, semâyı ilk uygulayanlar, Mevlânâ'nın semâyâ başlaması ve Şems hakkında. Bu sıralamaya binaen denilebilir ki *Gıdâ'u'r-Rûhâniyye*'de meseleler dağınık şekilde işlenmiştir. Risalede fikrî sıraya göre bir düzen yoktur. Metinde başlık olarak duran “ney, semâ” gibi yerler ise eklenti kabilindendir. Meselâ “semâ” aslında risalenin ana başlığı olabilecekken sonda bulunur ve bu başlık altında “semâyı ilk uygulayanlar” söz konusu edilir.

Gıdâ'u'r-Rûhâniyye'de ayet, hadis ve şiirlerle tasavvufî fikirler desteklenip delillendirilir. Genellikle Mevlânâ'nın *Mesnevî*'sinden alıntılar mevcuttur. Bununla birlikte yine Mevlânâ'nın *Dîvân-ı Kebîr*'inden, İbn Hâcer el-Heytemî'nin (ö. 974/1567) *Kasîdetü'l-Hemziyye* şerhinden, Gazzâlî'nin *İhyâ*'sından ve Sühreverdî'nin *Avârifü'l-Maârif*'inden fikirler; Şeyh Galib (ö. 1213/1799) ve Esrar Dede'den (ö. 1211/1797) şiir alıntıları mevcuttur. Bu eserlerin yanı sıra Eşref Dede mukaddimedeki “(...) *semâ*, *devrân*, *şadâya* (...) müte'allık *ebyât-ı şerîfeyi Cenâb-ı Şârihin şerhleriyle birlikde hâl-i aşlîsine halel getirmeyerek* (...)” (Eşref Dede, t.y., s. 1b.) ifâdesinden de anlaşıldığı üzere Ankaravî'nin *Mesnevî* şerhinden doğrudan yararlanılmıştır. Ayrıca *Hüccetü's-Semâ*'dan bazı yerlerin iktibas edildiği iki metin karşılaştırılınca görülmektedir. Risalenin iki nüshasında da ifade-i meram kabilinden belli bir son yoktur.

2.1. *Gıdâ'u'r-Rûhâniyye*'nin Konu Bütünlüğü Açısından Üslûbu ve Dili

Gıdâ'u'r-Rûhâniyye'de konular arası geçişler sathi kalmaktadır. Meselâ “Hz. İsrâfil'in suru ile semâ beynindeki ilişki” konusundan sonraki “semâ düzeninin neye göre şekillendiği” mevzuu arasında, öncelik sonralık bağıni kurmak zordur. Zira ilkinde surdan çıkan sesle ölülerin dirildiği anlatılırken diğerinde gezegenlerle semâ arasındaki ilişki ele alınır. *Mesnevî*'de bu iki konu, birbirini takip eden beyitlerde geçer. Konu kopukluğunun sebebi budur. Yine Hüdâî Efendi nüshasında bulunan Esrar Dede'ye ait şiir, içinde geçen “Sıddık” kelimesi dışında konuyla pek alakalı değildir. Çünkü bu şiir öncesinde vecde gelip semâ yapan ilk kişinin Hz. Ebû Bekir (ö. 13/634) olduğu

dile getirilmiştir. Şiirden sonra ise evliyalar arasından ilk semâ yapanların Cüneyd-i Bağdâdî (ö. 297/909) ve Abdulkâdir-i Geylânî (ö. 561/1166) olduğu belirtilmiştir. Şiir birbirini takip eden iki cümle arasına konulmuştur (Eşref Dede, *Gıdâ'u'r-Rûhâniyye*, 1932, 13a; Eşref Dede, t.y., ss. 13b-14a). Bu, metinde yapılan alıntılarının ve paragraflar arası kurulan bağın çağrışımla tesisine işaret eder. Bazı yerlerde fikir beyan edilmeden, önceki düşünce ile sonraki arasında münasebetin kurulabilmesi bu tespiti doğrular. “Âlimlerin semâ ile kişileri irşat etmelerine örnek Salâhaddîn-i Zerkûb'un Mevlânâ'ya bağlanması” ve “semâ ile birbirinde fâni olma” konuları arasındaki öncelik sonralık bağı, Mevlânâ'nın kendine hemdem olarak birini seçmesi ve sırf onunla ilgilenmesi hakkındadır. Bu, Mevlânâ ile Şems (ö. 645/1247 [?]), Salâhaddîn-i Zerkûb ve Hüsameddin Çelebi (ö. 683/1284) arasındaki ilişkinin birbirinde fâni olmayı andırmasıyla ilgilidir (Gölpınarlı, 2012, ss. 10-20).

Eserin içerisinde zaman zaman aynı hususa dönüldüğü görülmektedir. Bu minvalde “semânın fikhî hükmü”, “elest bezmi ve semâ” ve “cennet ve semâ” konuları tekrar eder. Meselâ “semânın fikhî hükmü” için ilkin Gazzâlî'den alıntı yapılır, ikincisinde ise mevzu bahis hükme musiki âletleri de dâhil edilir. “Elest bezmi ve semâ”nın işlendiği ilk yerde, elest bezminde kulak verilen semânın bir damlasının dünyada işitilince orada duyulan zevkin de bir damlasına nail olunacağı belirtilir. İkincisinde ise “semâda geçen üç türlü cem”deki üçüncü cemin elest bezmiyle ilişkisinden ötürü elest bezmi söz konusu edilir. Üçüncü cem, semâda muganniden işitilen hitap ile Allah Teala'nın hitabının cemidir. Yani muganniden dolayı Hakk'ın hitabı hatırlanır. Eşref Dede buradan, “Ben sizin Rabbiniz değil miyim?” (*Kurân Yolu*, Âraf 7/172) hitabına, elest bezmine döner. “Semâ ile cennet arasındaki bağıntı”da ilkin, cennette semâ olup olmadığı Hz. Peygamber'den rivayetle aktarılır. İkincisinde “ney” başlığı altında Hz. Adem söz konusu edildiği için *Mesnevî* alıntısıyla birlikte -herkesin cennette İlâhî musikiyi Hz. Adem'le beraber işitmesinden hareketle- insanın o mahalle duyduğu hasret dile getirilir. Risalede “elest bezmi” ile “cennet” arasında, semânın ruh âlemini hatırlatması bakımından bir koşutluk kurulmuştur. Hem cennet hem elest bezmi, semâda duyulan seda ve musikinin asıl kaynağı olarak zikredilmiştir.

Metinde başlıkların olmaması, konular arası geçişin muğlâk kalmasına sebebiyet veren unsurlardandır. *Mesnevî* alıntıları yapılan yerlere bakıldığında semâ ile ilgili beyitlerin kahir ekseriyetle *Mesnevî*'nin defter sırasına göre olduğu göze çarpar. Bir başlık ve konu sırasının yokluğu, metnin bir şey okunurken tutulan notlarmış gibi algılanmasına neden olmuştur. Bu

**Yar, Analyses of the Couplets on the Sama in the Mathnawi with the
Ankarawî's Commentary: Mehmed Ashraf Dede's Work Titled Gıdâ'u'r-
Rûhâniyye**

da Eşref Dede'nin *Mesnevî*'yi kendine kaynak metin aldığı ve *Mesnevî*'nin defter sırasına göre risalesini yazdığının kanıtıdır. Zira *Mesnevî*'de parçalı ve tekrar eden bir anlatım söz konusudur (Ceyhan, 2004, s. 329). *Mesnevî* beyitleri takip edildiği için aynı parçalılık risaleye de sirayet etmiştir. Böylece birbirinin devamı, belli bir düşünceyi işleyen metinden ziyade birbirine çağrışımlarla bağlanmış gibi görünen bir metin husule gelmiştir. Ferağ kaydıyla birlikte eserin bir sonucunun olmaması, risaleye son şekil verilmediğinin bir başka alametidir. Yanı sıra risaledeki “(...) *Yukarıda beyân edildiği vechile* (...)” (Eşref Dede, t.y., s. 12a) ifadesinden dolayı notların sırf birbiri ardına eklenerek oluşturulmadığı anlaşılmaktadır. Yazarın bir metin oluşturma gayretinden bahsedilebilir. *Mesnevî* alıntıları risalenin ortasından sonra artmaktadır. Metnin ilk yarısında başka kaynaklar da kullanılmıştır. Bu, metnin ilk yarısına daha fazla ihtimam gösterildiğine delalet eder. Risalenin dili, *Mesnevî*'ye ve tasavvufi kavramlara aşina birisi için meşakkatsizdir. Metinde fazla seci'li cümle yoktur. Müellif metnini sanat kaygısıyla yazmamıştır. Risalenin dili doğrudan alıntı yaptığı Ankaravî'ye yakındır. Bu açıdan metindeki iktibaslar aykırı durmaz.

2.2. Gıdâ'u'r-Rûhâniyye ile Ankaravî'nin Mesnevî Şerhi ve Hüccetü's-Semâ'sının Karşılaştırılması

Risalede *Mesnevî* beyit ve yorumları metnin yaklaşık yarısını oluşturmaktadır. Bu alıntıların kahir ekseriyeti ise Ankaravî'nin şerhi ile uyuşur. Eşref Dede kendisi de “(...) *Cenâb-ı Şârihin* (...) *hâl-i aşlisine halel getirmeyerek* (...)” (Eşref Dede, t.y., s. 1b) ifadesiyle Ankaravî'nin metninden yararlandığını açıkça dile getirmiştir. İki metni karşılaştırdığımızda Eşref Dede'nin metni Ankaravî'den alıp zaman zaman kelimenin müteradiflerini kullandığı, bazı yerlerde cümlelerin bir kısmını bırakıp bazılarındaysa ek bilgiler ve alıntılarla veya bir sonraki beyit yorumuna bağlantı yapan ifadelerle yorumunu başkalaştırdığı görülmektedir. Ancak iki metin beyninde bir yorum zıtlığına rastlanmamaktadır. Aşağıdaki tabloda iki metnin birebirlikleri ve eşanlamlı ifade ve kelimeleri gösterilmiştir.

Eşref Dede	Ankaravî
“ <i>Sebatıyla dağı bile şaşkırtan/Görücü zaman kutbu, hariç bundan.</i> ” (Mevlânâ, 2017, s. 203).	
“Ol didever olan kuṭb-ı zamānūn gayrı olanlar ve oña taṣdīk ve imān etmeyenler kuṭb-ı zamānūn ṣebātından dağ, hîre-ser ve serāsime olurlar. Ya'nī bi'l-cümle ehl-i istidlālīn 'aql ve idrāki bī-temkīn ve	“Ol dide-ver olan kuṭb-ı zamāndan gayrı ki ol kuṭb-ı zamānuṅ ṣebātından tağlar hîre-ser ve serāsime olur. Ya'nī ehl-i istidlālūn cümlesinūn pāy-ı 'aql ve idrākleri bī-temkīn ü bī- ṣebāt olur, illā şol başar-ı başret ve müşāhede

<i>şebâtsiz olur. Şol başiret ve müşâhede şâhibi olan kûtb-ı zamân ve medâr-ı 'uzmâ'ını ve ikânî şebât ve kararına temkîn ve rûsûhune, cibâl-i râsiha hayrân qalur ve anuñ temkîn ü rûsûhın 'aql-ı 'uqalâ vâlih ü mütegayyir olur."</i> (Eşref Dede, t.y., s. 7a).	<i>şâhibi olan kûtb-ı zamân ve medâr-ı 'irfân u ikân bunlar gibi olmaz ki anuñ şebât u kararından cibâl-i râsiha hayrân qalur ve anuñ temkîn ü rûsûhın 'aql-ı 'uqalâ vâlih ü mütegayyir olur."</i> (Taştan, 2009, s. 830).
--	--

Tablo 1. Eşref Dede ve Ankaravî'nin Benzeşen Metin Örneği

Ankaravî'nin şerh metnine benzemekle birlikte fazladan yorum yapılan yere “*Bu yüzden semâ âşıklara gıda/Çünkü zihnî toparlanma var onda.*” (Mevlânâ, 2017, s. 1245) beytinin şerhi örnek verilebilir. Eşref Dede'nin yorumunda beytin manası Ankaravî'ninkiyle benzer şekilde mevcut iken ek yorum yapılır (Eşref Dede, t.y., ss. 5b-6a; Özdemir, 2013, ss. 348-350). İlginç bir husus ise Ankaravî'nin bu beyti şerh ederken semâdaki cemlerden bahsetmesidir. Burası Eşref Dede'de “*Semâ'da birkaç güne ictimâ'-ı hayâlî vardır.*” başlangıcıyla müstakil bir bölümmüş gibi mevcuttur (Eşref Dede, t.y., s. 8a).

Eşref Dede	Ankaravî
<i>“Bil ki madem dağ, uygundur ezgiye/Dışız dudaksız, ezgi var velide.”</i> (Mevlânâ, 2017, s. 1123).	
<i>“Dağlar için nâle ve nefha eylemek revâ olduğu gibi bir velî için dağî bî-leb ü dehân nağmeler vardır. Ol şâhib-i rûşdüñ icrâsınıñ nafha ve âvâzı her dem her ân his kulağına erişir. Ya'nî sem' ve idrâkine veyâhüd gûş-ı zâhirine vâşıl olur. Ve onuñ sem'i o âvâzı idrâk eyler.”</i> (Eşref Dede, t.y., s. 6b).	<i>“Tâ bilesin çünkim kûha nâle eylemek bîleb ü dehân revâdur velî için dağî bîleb ü dehân nağmeler vardır.”</i> (Akdağ, 2023, s. 1534).

Tablo 2. Eşref Dede ve Ankaravî'nin Benzeşmeyen Metin Örneği

Ankaravî'nin, Tablo 2'deki *Mesnevî* beytini sadece tercüme ettiği görülmektedir. Ankaravî'nin, çevirisinde metnin kelimelerini kullandığı, Eşref Dede'ninse daha çok yoruma dayalı bir tercüme yaptığı görülmektedir. Eşref Dede ayrıca buna bir yorum eklemiştir. Bu mevzuda bir başka örnek “*Hak cemalidir yüz Yusuf'un aslı/Ona feda ol, ey kadından aşâğı.*” (Mevlânâ, 2017, s. 1840) beytinin şerhidir. Ankaravî Hz. Yusuf'u görüp de kendinden geçenlerin, Allah'ın cemâlini buna kıyas etmeleri gerekliliğinden yola çıkar. Eşref Dede ise Züleyha ve davetlisi kadınların durumuna dair telmihi aktarır (Bilge, 2022, s. 1331; Eşref Dede, t.y., ss. 12a-12b).

Gıdâ'u'r-Rûhâniyye'yi *Hüccetü's-Semâ* ile karşılaştırdığımızda Hz. Peygamber'in vecde gelerek semâ etmesine dair rivayetin ikisinde de var olduğunu görmekteyiz. Rivayetin işlenmesiyle ilgili iki metinde değişiklikler mevcuttur. *Hüccetü's-Semâ*'da olayın öncesi de anlatılır. Ayrıca sahabenin semâya kalkma sırası farklıdır. Eşref Dede'de ilkin Hz. Zeyd semâya

**Yar, Analyses of the Couplets on the Sama in the Mathnawi with the
Ankarawî's Commentary: Mehmed Ashraf Dede's Work Titled Gıdâ'u'r-
Rûhâniyye**

kalkarken Ankaravî'de ilkin Hz. Ali semâya durur. Eşref Dede'de metnin kaynağı İmam Hanbel gösterilirken Ankaravî'de gösterilmez. Eşref Dede'de İmam Hanbel'in bu çeşitten semâya durmanın tevâcüd olduğunu söylemesi bilgisi, diğerinde yoktur (Arpaguş, 2007, ss. 378-379; Eşref Dede, t.y., s. 4b). *Hüccetü's-Semâ*'daki, semânın hak olduğuna dair Cebrâil'in getirdiği bir haberle Hz. Peygamber'in semâya başlaması olayı, *Gıdâ'u'r-Rûhâniyye*'de bazı farklarla mevcuttur. Meselâ şiiri okuyan bedevinin Necidli olduğu bilgisi ve Hz. Peygamber'in ayağa kalkarak ellerini çırpması Ankaravî'de yoktur. Hz. Peygamber'in tevâcüde girmesi hususu Eşref Dede'de bulunmaz (Arpaguş, 2007, ss. 382-383; Eşref Dede, t.y., ss. 3b-4a). Bu ayrımlar, rivayetin farklı kaynaklardan aktarıldığına delalet eder. İmam Gazzâlî'nin semânın hükmü hakkındaki fikirleri iki metinde de kelime kelime olacak şekilde benzerdir (Arpaguş, 2007, s. 379; Eşref Dede, t.y., s. 5b). “فاما الذين آمنوا و عملوا الصالحات ” (Kurân Yolu, Rûm 30/15) ayetindeki “حبر”nın anlamı *Hüccetü's-Semâ*'dan *Gıdâ'u'r-rûhâniyye*'ye kelime kelime bazen de kelimenin eşanlamlısı kullanılarak alınmıştır (Arpaguş, 2007, s. 392-393; Eşref Dede, t.y., ss. 7b-8a). Hz. Peygamber'den aktarılan, *Kurân* okunurken ağlanması gerektiğine dair rivayette de *Hüccetü's-Semâ*'ya bakılmış olduğu anlaşılmaktadır. Bununla birlikte rivayetin farklı şekilde tercüme edildiği görülmektedir (Arpaguş, 2007, s. 381; Eşref Dede, t.y., s. 3a). Bu tespitlerden hareketle denilebilir ki Ankaravî'nin hem *Mesnevî* şerhinden hem de *Hüccetü's-Semâ*'sından doğrudan alıntılar yapılmıştır. *Mesnevî* şerhinden çoğu yerde kaynak metinmiş gibi yararlanılırken *Hüccetü's-Semâ*'ya ise bakılmış, rivayetler bazen farklı kaynaklardan aktarılmıştır.

2.3. Nüşhaların Tavsifi

2.3.1. Millet Kütüphanesi Nüşhası

Nüşha Millet Kütüphanesi Ali Emîrî Koleksiyonu içerisinde, 1319 numarada kayıtlıdır. Gri bez kaplı, mukavva ciltlidir. 313x205-280x169 mm ebadındadır. 30 satır, 15 yaprağa; mukaddime ve şiirler talik, ana metin rikayla defter kâğıdına yazılıdır. İstinsah kaydı yoktur. Ekte “A” remzi ile gösterilmiştir.

2.3.2. Hüdâî Efendi Nüşhası

Nüşha Hacı Selim Ağa Kütüphanesi Hüdâî Efendi koleksiyonunda 657 numarada kayıtlıdır. Ebru desenli, mukavva ciltlidir. 325x202-270x162 mm ebadında 30 satır, 14 yaprağa; mukaddime ve şiirler talik, şerh metinleri rikayla defter kâğıdına yazılıdır. İstinsah kaydı yoktur. Fevâid kaydında

eserin müellif hattı olduğu belirtilmiştir. Ekte "H" remzi ile gösterilmiştir.

3. Eserin Muhtevası

Eşref Dede mukaddimeden sonra İslam'da en önemli hususun îlâ-yı kelimetullah olduğunu ve bunun cihatla tesis edildiğini söyler. Cihadın sünnet-i seniyyenin yazılmasına, talim ve tedrisine imkân tanımaması ileriki devirlerde içtihadı neticelendirmiştir. Tarikat-ı aliyye âlimleri için de furûat nevinden şeyler bu şekilde itmam ve ikmal edilmiştir. Nasıl ki şeriatın bir kısmı davranış ve bir kısmı eylemse aynı şekilde tarikatın da bir kısmı kurallar bir kısmı seyr ü sülûktur. Bu vecihle şeriatın fûruatından sayılan davranış ve eylemler nass, delil, kıyas ve icmâ ile müçtehitlerin içtihadına vesile olduğu gibi tarikat esaslarında fûruat nevinden kurallar ve seyr ü sülûk adabı tarikat büyükleri ve şeyhler tarafından aynı usule dayanılarak tecellilerle oluşturulmuştur. Şeyhler ve salıklar derece-i müşahedata varıncaya değin nefislerini terbiye etmek için usul, zikir, semâ, devran ve âdâb-ı erkâna dair mevzularda farklı uygulamalarda bulunurlar. Salıklara bazen ayakta bazen oturarak zikretmeleri; bazense ney, def, neybe ve kudüm ile semâ yapımları salık verilir. Bunlar insanın vecde gelmesine vesile araçlardır. Şeyhin verdiği zikir, semâ, devran gibi fiiliyat; taklitle o müridin duygusuna sirayet eder.

74

Eşref Dede risalesinde yeri geldiğinde semâya ait bazı kavramları açıklar. "Vecd", "tevâcüd" gibi kavramları bir öncesinde "vecd" geçtiği için ele alır. Vecd için ilkin ayet iktibası yapar: "*Rabbi o dağa tecelli edince onu paramparça etti; Musa da bayılıp düştü.*" (Kurân Yolu, Ârâf 7/143) Talibin kalbine bu ayetin sırrıyla defaten bir feyiz iner, iradesiyle birlikte zaman ve mekân algısı elinden gider. Ehl-i vecd, akıl; yani cisim âleminde manevi sarhoşluk; yani ruh âlemine ulaşmıştır. Bundandır ki ehl-i vecde ehl-i fenâ denilir. Tevâcüd ise zikir, nağme, teganni ve duayla vecde varmak için bir uğraşıdır. Salık bu halde iken ıstıraba düşer, hareketlerine kayıt koyamaz. Tevâcüd başlangıç düzeyindeki salıklara hastır. Tarikat usulünde başkalarının yanında tevâcüd yasak iken halvette gereklidir. Ehl-i tevâcüdün vecd zevki; zikir, semâ ve devranın kesilmesiyle ortadan kalkar. Bu araçlar uyanıklık halinden bilinçsizliğe geçiş içindir. Ehl-i vecdin durumu ise bu araçlara bağlı değildir. Tevâcüdü temin eden semâ ve devrândaki musiki aletleri, ehl-i vecdde cezbenin şiddetini azaltmaya yarar. Ehl-i vecd için bu aletler, bilinçliliğe geçme vesileleridir. Buna örnek şudur: Hz. Peygamber ne zaman ilâhî âlemden dünyaya yönelmek istese Hz. Ayşe'ye "Ya Ayşe söyle!" yani "Şarkı söyle." demiştir. Dünya hayatına yönelmesini bu sağlamıştır. Ne zaman İlâhî

**Yar, Analyses of the Couplets on the Sama in the Mathnawi with the
Ankarawî's Commentary: Mehmed Ashraf Dede's Work Titled Gıdâ'u'r-
Rûhâniyye**

âleme dönmek istese Hz. Bilal'e "Kalk ezan oku." buyurmuşlardır. Bu durum peygamberin varisi veliler için de caridir. Veliler dünyadan İlahi âleme yöneldiklerinde manevi neşe duyarlar. Bazılarında, isteği dışında tecelliden doğan semâ ve raksın olmaması ise İlâhî tecellinin çeşitlilik arz etmesindendir.

Eşref Dede semânın hak olduğuna dair örneklerden ilkinin Sühreverdî'den aktarır. Enes bin Mâlik'in rivayetine göre Hz. Peygamber'in huzuruna Hz. Cebrâil gelir ve fakirlerin zenginlerden beş yüz sene evvel cennete gireceğini söyler. Hz. Peygamber sevinir ve ashabına "Aranızda şiir söyleyebilecek biri var mı?" diye sorar. Necidli bir bedevi şu manadaki şiiri söyler: "*Benim ciğerimi hevâ yılanı şokdu. Devâsız çâresiz yaralar açdı. Hîçbir devâ kâr etmiyor. Hîçbir tabîb çâre-sâz olamıyor. Onuñ tiryâkı şol habîb ki ben ancak oña muhabbet ederim. Bu derdiñ 'ilâcı, şifâsı ancak onuñ elindedir. Ve oña merhem ancak onuñ cemâlidir.*" (Eşref Dede, t.y., s. 4a). Aslı "كل صبح و كل اشراق | تبك عيني بدمع | مشتاق | السعت حية الهوى و لا راقى | الا الحبيب الذى شفيت به | عنده رقيتى و ترياقى" şeklinde olan şiirin manası yaklaşık şu olmalıdır:

"Her sabah ve her kuşluk vakti/Özlem yaşları döker gözlerim/Hasret yılanı sokar beni okuyanım yok/Varlığıyla şifa bulduğum sevgilidedir/Ancak panzehir ve duası onun ellerindedir." Eşref Dede sanki şiirden ilhamla yeni bir şiir yazmış gibidir. Hz. Peygamber bu şiirle ayağa kalkar, şevkle ellerini çırpmaya başlar. Ashap tevâcüd kabilinden semâya katılır. Hz. Peygamber'in düşen hırkasını getirirler, semâ halinde düşen yârânındır, buyurur. Dört yüz sahabe hırkayı pay eder, yadigâr olarak saklar. Sühreverdî bu rivayetin sahlililiğıyle alakalı bir delilin bulunmadığını, eğer bulunsaydı semâ ve hırka yırtmaya dair iyi bir kanıt sayılacağını söyler (Şihabüddin Sühreverdî, 2022, s. 420). Ankaravî ise *Hüccetü's-Semâ*'da, Sühreverdî'nin ifadesini yanlış aktarır ve bu şahitlikle rivayetten yola çıkarak semânın hak ve hırka yırtmanın münasip olduğunu ifade eder (Arpaguş, 2007, s. 383).

Semânın hak olduğuna dair ikinci menkıbe *İhyâ*'dan iktibas edilir. Ebû'l-Alâ el-Hemedânî, Cidde'de bir mescitte iken birkaç kişi mescide girip semâya başlar. Ellerini göğüslerine vurunca Hemedânî rahatsız olur. Geceleyin rüyada, Hz. Peygamber'i o mescitte görür. Hz. Peygamber'in zikriyle ashap semâya başlar. Semâ esnasında Hz. Peygamber'in de ellerini göğsüne vurduğuna şahit olunca Hz. Peygamber'in ayağına kapanıp bunu önceden yadırgadığını itirafıla özür diler. Hz. Peygamber ona semânın hak olduğunu

söyler. Eşref Dede üçüncü delili İmam Hanbel'den aktarır. Hz. Ali, huzura geldiğinde Hz. Cafer ve Hz. Zeyd'e tesadüf eder. Hz. Peygamber Hz. Zeyd'e "Sen benim kulumsun." der, Hz. Zeyd semâya başlar. Hz. Cafer'e "Sen de bana suret ve yaradılışça benzersin." buyurur, Hz. Cafer semâya katılır. Hz. Ali'ye "Sen de bendensin." şeklinde hitap eder ve o da semâya dâhil olur. İmam Hanbel bunun vecd değil tevâcüd olduğunu dile getirir. Zira Hz. Peygamber'in gönlündeki marifet o sahabenin kalbine yansımış ve buradan vecd hâsıl olmuştur.

Eşref Dede semânın tesirini açıklamak için evliyanın çoğundan semâ esnasında âlî sözler ve kerametler husule geldiğini, bunu müşahede edenlerde feyz hâsıl olduğunu söyler. Buna Mevlânâ'nın *Divân-ı Kebîr*'inden bir örnek getirir: "*İsâ meşâbesinde olan bir mürşid bakır meşâbesinde olan seniñ vücūdunu altın kılar. Eğer vücūdun altın ise gevher kılar. Eğer gevher ise daha 'âlî hattâ bu 'ulviyetden daha ilerisine götürür.*" (Eşref Dede, t.y., s. 5a). Misal olarak Şemseddin-i Mardinî'den bir olay aktarır. Mardinî bir gün Mevlânâ'nın medresesinde iken kibar taifeden birilerinin semâ ettiğini görür, cemaatten uzaklaşarak köşede Secde Sûresini okumaya başlar. Secde ayeti geldiğinde Mevlânâ'nın da kendisiyle secde ettiğine şahit olur. Bu üç kere tekrarlayınca anlar ki Mevlânâ semâda olsa dahi nazarı levh-i mahfuza yöneliktir. Mardinî kendinden utanır, tavrından ötürü Mevlânâ'dan özür diler. Risalenin devamında belli bir mertebeye ulaşanların semâ yapmamasına dair Cüneyd-i Bağdâdî anılır. Cüneyd "Sen neden semâdan uzaklaştın?" diye soranlara "*Sen dağ görür hareketsiz ve sessiz sanırsın; ama o dağ, bulutun hareketi gibi hareket etmedir.*" der (Serrâc et-Tûsî, 2012, ss. 339-340). Fena mertebesine varanlar için kesret ve vahdet âlemi fark etmez. Onlar, Allah'ın "*Onları ne ticaret ne de kazanç Allah'ın zikrinden uzaklaştıramaz.*" (Kurân Yolu, Nûr 24/37) hitabına mazhardırlar. Semâ ehli üç mertebedir. İlki ehl-i tevâcüde dairdir. Diğerleri vecd ve vücut ehline aittir. Ehl-i tevâcüd vücutla, ehl-i vecd ruhla, ehl-i vücut ise feyz-i İlahî ile ilişki hâlinedir. Eşref Dede buradan semânın fikhî hükmüne geçer. Gazzâlî'ye göre raksın hükmü kişinin meyline merbuttur. Kişinin meyli mahmud ise semâ makbul değilse haramdır. Eşref Dede bu bahisten ayrılır, elest bezmi ile semâ arasındaki ilişki meselesine başlar ve *Mesnevî*'den alıntı yapar: "*Semâ 'âşıqların gıdâsıdır. Zîrâ onda hayâl-i ictimâ vardır.*" (Eşref Dede, t.y., s. 6a). Beyitteki "cem olunan yer" ruhlar âleimidir. Talip teganni edilen musiki ile ruhlar âleminde işittiğini hatırlar. Taliplerin gıdası olan semâda işitilen musiki, ezelde işitilen cevher yerindeki musikinin suretidir.

**Yar, Analyses of the Couplets on the Sama in the Mathnawi with the
Ankarawî's Commentary: Mehmed Ashraf Dede's Work Titled Gıdâ'u'r-
Rûhâniyye**

Eşref Dede semânın aslında ne olduğu konusuna dair İbn Hacer el-Heytemî'nin *Kasîdetü'l-Hemziyye* şerhinden alıntı yapar. Burada Allah aşkına vesilelerin en kavisi Hz. Peygamber'i öven inşaddır, denilir. Hz. Peygamber'i öven na'tı dinlemek semânın asıllarındandır. Bir başkasıysa Hz. Allah'ın hitabıdır. Böyle bir semâya kulak vermek manevi sarhoşluğa ve sevince vesiledir. Akıl lezzete gark olur, nefis Mâşûk-ı Hakîkî tarafına yönelir. Sevgilinin hayali ve onun yakında olduğu fikri, kalbi ve vücudu ele geçirir. Hz. Davud Hz. Hakk'ı zikrettiğinde Allah'ın cemâli bahsi bu şekilde cenneti unutturmuştur. Mesele Hz. Davud'a vardığında Eşref Dede camit varlıkların da bir idraki olduğu fikrine yönelir ve ayetten iktibas eder: *"Andolsun biz Dâvûd'a tarafımızdan müstesna bir lutufta bulunduk. "Ey dağlar! Onunla birlikte tesbih edin [dedik]."* (Kurân Yolu, Sebe 34/10) Hz. Davud'un zikrine dağların da katılması hakkında *Mesnevî*'den iki beyit alıntılanır: *"İstersen mutrip, hanende ve nedim/Dağları, sana getirir, o Kadîm//Saz çalar, söyler, zurnacılık eder/Karşında dağ oynar, yapar boş işler."* (Mevlânâ, 2017, s. 1123). Devamındaki *Mesnevî* beyti *"Bil ki madem dağ, uygundur ezgiye/Dışsiz dudaksız, ezgi var velîde."* nin (Mevlânâ, 2017, s. 1123) alıntılanmasından kasıt, alet-i Hak yerindeki veliden çıkan sözleri bütün mahlûkatın işitip idrak ettiğini belirtmektir. Buna binaen Hannâne kıssası alıntılanır. Hz. Peygamber'in; vaaz verirken yaslandığı direği -minber yapıldıktan sonra- bırakması, direğin inlemesine sebep olmuştur. Rivayetle ilgili *Mesnevî*'den şu beyit alıntılanır: *"Peygamber dedi, a direk ne derdin var/Dedi, fırakından kan canım ağlar."* (Mevlânâ, 2017, s. 202). Bir başka *Mesnevî* beytinde camit varlıkların idrakli olduklarına dair "kun" emrine itaat etmeleri delil getirilir: *"Vakıf olmasalardı "ol" emrine/Dünyada reddedilirdi bu söz de."* (Mevlânâ, 2017, s. 203). Bu beyit şu ayetten mülhemdir: *"Bir şeyi istediğinde, O'nun buyruğu "ol!" demekten ibarettir; hemen oluverir."* (Kurân Yolu, Yâsîn 36/82). Buna binaen, cemaatın emr-i İlâhîyi işittiklerini düşünmeyen ve inkâr eden maddiyatçıların fikirleri tarik-i Hak'ta ağaçtan ayaktır. Burası risalede bahsedilmeden yapılan bir *Mesnevî* alıntısıdır: *"İstidlalcilerin ayağı tahta/Pek dayanaksızdır tahta ayak da."* (Mevlânâ, 2017, s. 203). Devamında *Mesnevî*'den *"Sebatıyla dağı bile şaşırtan/Görücü zaman kutbu, hariç bundan."* (Mevlânâ, 2017, s. 203) beyti iktibas edilmiştir. Yani ehl-i aklın akıl ve idraki manevi hâl ve makamlara ulaşamamış, oraları geçememiştir. Onlar yolu şaşırmış vaziyettedirler. Basiret sahibi veliler içinse tam tersi söz konusudur. Velinin sabrına ve sabitkadem olmasına dağlar hayran kalır. Zira o veli

"Yanıdakiler duymazken o duyar/Gayba inanan can, ah ne bahtiyar." (Mevlânâ, 2017, s. 1123) şeklinde nitelenendir. Devamındaki beyit alıntısı ise bu fikrin tekrarıdır: "O, içinde yüz sözleşme görür de/Yanıdaki bunu hiç duymaz bile." (Mevlânâ, 2017, s. 1123). O velinin lisan-ı hâl ve kâlle söylediklerini yanındakiler duyamazlar. Çünkü imandan behreleri yoktur. Eşref Dede burada bağlamdan (alet-i Hak olan velinin semâyı ilişkisinden) kısmen koparak tekrar meselenin başına, semânın tesirine yönelir; Hz. Davud'un Zebûr'u okuduğunda insan, cin ve hayvanların kendilerinden geçtiğini ve her gün dört yüz kadar cenazenin kaldırıldığını dile getirir. Çünkü bunlar iman ehli ve semâyı işitip anlama yetileri vardır. Müminlerin son durağı cennet, böylelikle söz konusu edilir: "İman eden ve güzel işler işleyenler için güzel bahçeler vardır." (Kurân Yolu, Rûm 30/15) âyetinde geçen "حبر" fiilini bazı müfessirlerin "güzel ses" şeklinde çevirmeleri cennette semânın varlığına delil olarak sunulmuştur. Bu mesele el-Lûmâ 'da şu şekilde geçmektedir: "... Ayette: "Onlar cennet bahçelerinde neşe ve sevinç içindedirler." buyrulmaktadır. Mücâhid bu neşe ve sevincin "iri gözlü güzel câriyelerin tatlı nağme ve güzel sesleriyle söyledikleri şarkılar" olduğunu belirtir." (Serrâc et-Tûsî, 2012, s. 316). Eşref Dede burayı şöyle tercüme eder: "(...) mü'min olup 'amel-i şâlih işleyenler, cennet ravzalarında semâ' eder." Devamındaki rivayet buna delil niteliğindedir. Hz. Peygamber'in huzurundaki bir bedevi Hz. Peygamber'e, cennette semâ olup olmadığını sorar, şu cevabı alır: "Evet, cennette bir nehir vardır. Onuñ etrâfında hüriler teğannî ederler. Öyle bir teğannî ki bu teğannîniñ emsâli işidilmemiştir. Bu şadâyı işiden ehl-i cennet semâ' ederler. Semâ' cennetiñ efdal ni'metidir. Binâ'en 'aleyh semâ' efdal-i na'im-i ehl-i cennettir." (Eşref Dede, t.y., ss. 7b-8a). Böylece âyetle onun nüvesi olan güzel ses ve hitap ilişkilendirilir. İlâhî hitabın lezzeti çoğu kişinin ruhlarında elest bezminden kalmış ve o aşinalık akıllarında yuvalanmıştır. Kişi buna benzer latif ve güzel sesleri işitince Hitabullâhın bir eseri olduğunu bilir. Bunlar eserden müessire intikal edenlerdir. Onların iman etme sebebi budur. O kişiler Allah'a ve peygamberine iman getirip Hakk'ın kelâmını kabul etmişlerdir. Güzel ses ve nağmeler kalpte canlanan hayallere kuvvet verir ve bu hayâlât mecazi veya hakiki şeyleri çoğaltır. Bu yolda olan salık ne zaman dünya meşgalesine daldığını anlasa semâ etmeye başlar. Çünkü semâ esnasında zayıf olan hayâlâtına kuvvet gelir ve ruhun âlem-i ervaha iştiağı artar ve tabiat hapsinden ezele dair şeyleri hatırlatan zevkler sayesinde kurtulur. Ruhani ve rahmani hayâlât o kişinin kalbinde belirir. Ruh böylece işittiğinin Hakk'ın kelâmı, nağme ve musikinin hitab-ı elestin hayali olduğunu anlar. Eşref Dede Hakk'ın kelâmını iletenlere döner ve Mesnevî'den

**Yar, Analyses of the Couplets on the Sama in the Mathnawi with the
Ankarawî's Commentary: Mehmed Ashraf Dede's Work Titled Gıdâ'u'r-
Rûhâniyye**

örnek getirir: “*Senin sesin Hakk’ın sesidir bana/Âşık, sevgiliden ayrı mı, haşa.*” (Mevlânâ, 2017, s. 1246). *Mesnevî*’nin bu beytinde bahis konusu edilen Hüsameddin Çelebi’dir. Hakikatte Hüsameddin’den çıkan ses, Hakk’ın sesidir. Zira o halife mevkiindedir. Halife ile Mustahlef; yani Şârî Teala arasında bir mesafe olmadığına dair şu iki ayet alıntılanır. “*Nerede olursanız olun O sizinle beraberdir.*” (Kurân Yolu, Hadid 57/4), “*O size şah damarınızdan daha yakındır.*” (Kurân Yolu, Kâf 50/16). Çünkü halife, Mustahlef’te fani olmuştur. Alet-i Hakk’ın dilinden dökülenler kelâm-ı Hak’tır. İşin ehli birisi insan-ı kâmilin sözlerine Hakk’ın kelamı nazarıyla bakar. Zira alet-i Hakk’ın yapıp etmeleri kendinden değildir: “*Okudun: “Sen atmadın, attığında/Lakin cisimsin, kaldın parçalanışta.*” (Mevlânâ, 2017, s. 1247). Eşref Dede “*Mâ rameyte iz rameyte*” iktibasından dolayı Hz. Peygamber’in müşriklerin gözlerine toprak atmasını söz konusu eder. Ayette “*Attığında sen değil ben attım.*” (Kurân Yolu, Enfal 8/17) denilmek suretiyle Hz. Peygamber’in âlet-i Hak olduğu söylenilmiştir. Eşref Dede ikinci mısraı “*(...) lâkin cisimsin, taharrîde kalmışsın. Ya ‘nî bunu okumuşsun velâkin ma ‘nâsını bilememişsin.*” (Eşref Dede, t.y., s. 9a) şeklinde çevirir. Burada zahire ittiba edenlerin manaya vakıf olamayacakları söylenilmiştir. İşin künhüne varanlar Hz. Peygamber ile onun varisi arasında bir fark olmadığını anlayanlardır. Nasıl ki Hz. Peygamber âlet-i Hak’la aynı şekilde veli de âlet-i Hak’tır. Bunun bir ilerisi ise bütün eşyayı âlet-i Hak olarak görmektir. Bu meyanda *Mesnevî*’den şu alıntı yapılır: “*Zurna inleyişi, davul tehdidi/Azcık andırır büyük sur sesini.*” (Mevlânâ, 2017, s. 1244). Sur, burada cesetleri uyandıran yerine ruhları uyaran manasında kullanılmıştır. Nasıl ki hitab-ı İlâhî yerindeki sur sesinden ruhlar zevk alıyor ve bedenleriyle uyanıyorsa aynı şekilde musiki aletleriyle ruhu uykuda olanlar uyanır. Gamlı, ölü ve düşkünken yeni hayat bulur ve sevince gark olurlar. Alıntılanan “*Sûra üflendiği zaman (...)*” (Kurân Yolu, Müddesir 74/8) ayeti yine semâyâ farklı tepkiler verileceğine dairdir. Surla insanlar mezarlarından kalkacak ve taze hayat bulacaklardır. Kimisi sevinçli kimisi gamlı olacaktır. Sur yerindeki semâ da insanların ruhlarında başkaca sonuçlar doğurur, kimisi semâyâ hüznlenir kimisi semâdan nefret eder. Özetle semâyâ tanımak ve ondan zevk almak ile iman arasında doğrudan bir bağ vardır. Bu meyanda Yasin 36/51-52’den yapılan iktibas Eşref Dede tarafından şöylece çevrilir: “*Vaktâ kim şûr üfürülünce bütün ervâh mezârlarından kalkıp li-ecli’l-muhâseb Hâlık’larınıñ dîvânına varırlar ve ta’accüb edip vâyy hâlimize! Bizi mezârlarımızdan kim kaldırdı, diyerek hâl-i istiğrâba düşdüklerinde kendilerine siziñ*

bugünkü hâliniz Cenâb-ı Hak'ın va'd edip peygamberlerini taşdık ve tebliğ eyledikleri kıyâmet günüdür, cevâbı verilir." (Eşref Dede, t.y., s. 10a). Yani hitap-ı İlâhîden sevinç duymayıp zevk almayanlar, alet-i Hak olan evliyadan çıkan kelimadan da nefret ederler. Eşref Dede Mesnevî'yi takip ettiğinden halife-Mustahlef ilişkisinden kopar ve semâ düzeninin neye göre şekillendiği bahsine geçer, şu beyti alıntılar: *"Sonra bilgeler, bu ezgileri, der/Feleğin dönüşünden aldık bizler."* (Mevlânâ, 2017, s. 1244). Beyti tercüme etmeden manasına yönelir. Semâda çarhın erkânının sayıları feleğe bağlanır. On iki makam on iki burca, yedi makam yedi gezegene, yirmi dört şube yirmi dört saate mukabil iken kırk sekiz terkip ise bir senede kırk sekiz hafta olmasına delalet eder. *"Tambur ve gırtlaktan çıkan sesler de/Oluşan seslerdir gök dönüşüyle."* (Mevlânâ, 2017, s. 1244) beyti semânın icrası ile gezegenlerin deveranı arasında ilişki kurar: *"Halkın zuhûru ile ve sâ'ir âlât-ı tarab olan sâzlarla zuhûra getirdikleri ve dinledikleri şadâ ve gerekse hançere-i insânîden şadır olan aşvât-ı hasene ve nefehât-ı lezîzeniñ aşlına nazar olunsa feleğin devrânının aksi pertevidir ki bunların nağamât-ı mevzûnesi onuñ harekât-ı mevzûnesinden istifâde etmiş ve üstâd bu nağamât ve elhânı onların devrân ve harekâtından ahz eylemiştir."* (Eşref Dede, t.y., s. 10a).

Eşref Dede tekrarlar semânın fikhî hükmünün, kişinin maksadına tabi olduğunu söyler. Bunu delillendirmek içinse musiki aletlerinin yapılarından bahis açar. İlk kemanı tanıtır. Keman tahtadan, koyun bağırsağından ve at kılından müteşekkildir. Diğer musiki aletleri de bunun gibidir. Mevlevîler için önemli bir musiki aleti olan ney'e ise ayrı bir başlık açar. Ney'in yapıldığı kamışın en iyisi, Arabistan'da yahut Ekvator bölgesinde ve Mısır, Halep, Urfa gibi sulak yerlerde, rutubetli çukurlarda ve dere kenarlarında yetişir. Ekvator bölgesinde yetişen kamışlar daha uzun ve düzgündür. Ney'e binaen gayet maruf bir hikâye aktarılır. Hz. Peygamber'in Hz. Ali'ye söylediği İlâhî esrarı Hz. Ali dayanamayarak bir kuyuya söylemiş. Bir zaman geçince Hz. Peygamber ile Hz. Ali gezintileri esnasında bir çobanın çaldığı kavalda İlâhî sedayı işitmişler. Hz. Peygamber, kavalın Hz. Ali'nin esrar-ı İlâhîyi söylediği kuyu kenarında biten kamıştan yapıldığını söylemiş. Bu husus musiki aletlerinin İlâhî bir yönü olmasına işarettir. Zira musiki aletlerinin hepsi tahta, maden, kırıktan ibaret iken -gelenekteki düşünceyle- on iki burç tarafından terbiye edilmiştir. Bu aletler Hakk'ın kudretiyle kullanılacak bir hâle gelmiş, akıl ile ortaya konulmuş ve asıllarında bulunan sedayı vermişlerdir. Bunun gibi her zerrede müşahade edilen hayat o tecellinin bir aksidir; yani bir nevi semâdır. Bu sır "lâ mevcûde illâ hû"dan başka bir şey değildir. Ney'le ilintili

**Yar, Analyses of the Couplets on the Sama in the Mathnawi with the
Ankarawî's Commentary: Mehmed Ashraf Dede's Work Titled Gıdâ'u'r-
Rûhâniyye**

olduğu için *Mesnevî*'nin ilk beyti alıntılanır ve ney kelimesinin ebced hesabıyla “(ن) elli (ى) on” toplamda altmış ettiği dile getirilir. Ney'in bir başka anlamının kalem olduğu söylenir. Bu minvalde “*Kaleme ve onunla yaratılana yemin olsun.*” (*Kurân Yolu*, Kalem 67/1) ayeti ve “*İlk yaratılan kalemdir.*” hadisi iktibas edilir. Ebced hesabıyla (س) harfi altmış eder. “Yâ-sin” deki (س)'in bu olduğu ve “Yâ Muhammed” manasına geldiği söylenir. Böylece ney, Hz. Muhammed anlamını alır. Eşref Dede “*Herhangi şüretle olursa olsun lafz-ı neyden murād Seyyid-i 'Âlem (şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem) efendimiz veya vâris-i nebevî olan evliyâ'ullāh hażerâtı lâsiyyemā halîfe Müstaḥlefiñ 'aynı feḥvâsınca insân-ı külldür.*” (Eşref Dede, t.y., s. 11a) yorumuyla ney istiaresinin karşılığını söyler. Bununla birlikte bir başka mana yine ebced hesabıyla Âdem ve Havva kelimelerinin 60 olmasından hareketle verilir. Cennetten koparak gelmelerinden ötürü ney'in Âdem, mananın “Âdem'den dinle.” demek olduğu vurgulanır. Hz. Âdem'in söz konusu edilmesiyle yine “cennet-semâ” ilişkisine geri dönülür. Âşıkların gönülleri İlâhi tecelli yeri olmuştur. Bununla birlikte beşeri yaşantı cezbeyle engel teşkil eder ve âşık kendisini hasta görür. Âşık aşksız duramayacağı için arızaların ortadan kalkmasını ister. Bir anda güzel bir seda ile ezeli âlemde işittiğini hatırlar. Eşref Dede *Mesnevî*'den “*Müminler der, cennetin etkisi/Güzelleştirmiştir her çirkin sesi.*” (Mevlânâ, 2017, s. 1244) beytini alıntılar. Cennette her şey muntazam ve güzeldir. Cennet çirkin seslileri de güzel hâle sokar, orada kötü bir şey barınamaz. Bunun dünyadaki tezahürü ise kademe kademedir. Bazısının edasında bazısının sedasında bazısının hem eda hem sedasında cennetin hoşluğu ve güzelliği belirir. Bazı kişilerdeyse cennetteki güzellikten emare kalmaz. İnsandaki tefessühün sebebi bedenleşmek ve bedeninin isteklerine boyun eğmektendir: “*Suyla toprak, bize şek verdiyse de/Onlardan azıcık hatırladık yine.*” (Mevlânâ, 2017, s. 1244). Bu “suyla toprak/âb u gil” beşeriyet âlemine dairdir. İnsan âlem-i ervahta duyduğu güzel seslerin ve hoş musikinin bir kısmını kendiyle birlikte getirmiştir. Bu sebepten muganninin sesinden veya musiki aletlerinden duyduklarını cennette işittiklerine hamleder ve o İlâhî musikinin bir miktarını bu şuhud âleminde de işitirler. Bu ses âlem-i ezelde duyulan sesin aynısı mıdır? Bu lazımî soruya *Mesnevî* beytiyle cevap verilir: “*Fakat hüzün tozuyla birleşince/Bu tiz, bu bas nasıl verecek neşe.*” (Mevlânâ, 2017, s. 1245). İnsanın bu hayatta duyduğu musiki; burada gam, elem ve beşeriyet şarabıyla karıştığından burada işitilenin oradakine benzemesi imkânsızdır. O yüzden

aynı etkiyi bırakamaz. Âlem-i ezel ile dünya arasında işitilen ses ve musikinin farkı şuna matuftur: *İdrar ve sidik karışınca suya/Acı ve sert olur bu karışmayla.*" (Mevlânâ, 2017, s. 1245). Eşref Dede burayı şöyle yorumlar: "*Meselâ menba'ından çıkan temîz bir şu seyrinde yol ile ve mevâdd-ı gâ'ita ile karışdı. Aşlında temîz, nefis olan o şuyuñ mizâcî tabî'î tehlûf eder.*" (Eşref Dede, t.y., s. 12a). O suda kaynaktan çıkan suyun nefaseti kalmaz. Cennet-i âlâda saf olan o seda insan vücuduyla ve musiki aletleriyle icra edilince başkalaşır ve cennetteki saflığını kaybeder. Suyun temizliği, geçtiği mahallin temizliğine bağlıdır. Aynı şekilde cennetteki seda da semâ icra eden kişinin imanı derecesinde saf kalır. Bununla birlikte bütün eşyayı âlet-i Hak gören insan-ı kâmil âşık-ı faniden işittiği musikin ve kelamın, Hakk'ın avazı ve sırrı olduğunu anlar. Güzellik ve saflıktan dolayı Mesnevî'den "*Hak cemalidir yüz Yusuf'un aslı/Ona feda ol, ey kadından aşağı.*" (Mevlânâ, 2017, s. 1840) beyti alıntılanır. Eşref Dede telmihi açıklar. Hz. Yusuf'un aşkına kapılan Zeliha kadınlarca zemmedilir. Zeliha kadınları toplar, ellerine portakal ve bıçak verir. Portakalı soyarlarken Hz. Yusuf içeriye girince ellerini keserler. Beytin serbest tercümesi: "*Cenâb-ı Pîr-i Dest-gîr efendimiz Cenâb-ı Yûsuf ('aleyhi's-selâm)'da olan o sırr-ı maḥbûbiyete karşı parmaklarını kesen kadınlara eğer o maḥbûbiyetiñ aşlı olan Cemâl-i Zü'l-Celâl'i görse idiler kendilerini fedâ ederlerdi.*" (Eşref Dede, t.y., s. 12b). İşte bu güzelliğe nail olanlar da farklı farklıdır. Zira İlâhî tecellilerin makamları farklı farklıdır. Bir makamdaki, bir başka makamdakinin lezzetini tadamaz. İstidadı ve mertebesi ne ise onu derk eder, ilerisini kavrayamaz.

Eşref Dede tekrar semânın şekline döner, semâda husule gelen hareket ve sekenâtın anlamını açıklar. Her hareket bir hakikate mebnidir. Dönerek semâ etmek tevhide, talibi her cihetten müşahedeye ve feyze erdştirir. Semânın hamd ü senâ ile ilişkili olduğunu belirtmek adına ayet alıntılanır: "*Meleklerin de rablerine hamd ile yüceliğini dile getirerek arşın çevresini kuşattıklarını görürsün. Böylece insanlar arasında doğruluk ve adalet ölçüsüne göre hüküm verilir ve şöyle denir: Bütün övgüler âlemlerin rabbi olan Allah içindir.*" (Kurân Yolu, Zümer 39/75). Semâda devran; sıçramak, ulvî âleme ulaşmaya dair şevke binaen iken nefse hâkim olmaya ve mâsivâyı ayakaltına almaya işarettir. Semâda kol açmak ise vuslatla sürur ve kemale ermeyi karşılar. Ayrıca nefis-i emmareye galebe edip halkı semâyâ, devrana ve harekete teşvik eder. Bu, Allah'ın feyzini kalbe saçmaya, Hakk'ın ihsanını ve rahmetini âleme yaymaya yarar. Velilerin bu haliyle ilgili beyit şudur: "*Hak, âlemlere rahmet kılmak üzre/Getirdi velileri yeryüzüne*" (Mevlânâ, 2017, s. 893). Burada sanki "O, veli kimdir?" denilmiş gibi Mevlânâ ve semâ ilişkisine geçilir. Mevlânâ'nın kuyumcular

**Yar, Analyses of the Couplets on the Sama in the Mathnawi with the
Ankarawî's Commentary: Mehmed Ashraf Dede's Work Titled Gıdâ'u'r-
Rûhâniyye**

çarşısında semâya durması ve Salâhaddîn-i Zerkûb'un semânın ahengini bozmamak için çekiç vuruşlarına devam etmesi ve Mevlânâ'nın bu semâ sayesinde neşe ve şevkle dolması anlatılır. Salâhaddîn-i Zerkûb bu hadise akabinde Mevlânâ'ya bağlanmıştır. Semâ ile bir başkasını irşat etmenin yanı sıra bu özellikle semânın birbirinde fâni olmak manası da burada gizlidir. Zira bir sonrasında Kâdirîlerin semâ ile ilgili bir hususu ele alınır. Kâdirîlerde bir başkasını kucaklayarak semâ etmek geleneği vardır. Burada kişi sanki kendi varlığını tamamen tüketir. Kişi bu mahv hâinden kurtulursa ve birinin derununda kendini görürse onu kucaklar veya kendi cemalinin hayali o kişi ile aşkbazlık yapar; yani ona âşıkmiş gibi davranır. Mevlânâ ile Şems, Selâhaddin-i Zerkûb ve Hüsameddin Çelebi arasında böylesi bir bağ vardır.

Eşref Dede bir başka mevzua geçerek semâ başlığı altında ilk vecd neticesinde semâ yapanın Hz. Ebû Bekir olduğunu dile getirir. Hz. Ebû Bekir Mekke döneminde eza ve cefâ gören köle Müslümanların azat olması için uğraşmış, bundan dolayı Leyl 92/17-21 ayetleri nazil olmuştur. Eşref Dede ayetleri şöyle tercüme eder: *"Hîçbir kimsenin hâtırı için olmayıp sırf rızâ-yı İlâhîyi tahşîl ile ecr ve mesûbâta nâ'îl olmak emel-i hâş ile elinden geldiği kadar muhtâcîni gözetken tabî'idir ki gâyet müttakî ve zâhid kimse olup âhîretde da'î 'indellâh pek büyük lutf ve 'inâyete mazhar olur."* (Eşref Dede, t.y., s. 13b). Hz. Peygamber, Hz. Ebû Bekir'e ayeti iletince Hz. Ebû Bekir sevinçle kalkıp semâya başlar. Evliya arasında ilk semâ edenlerin ise Cüneyd-i Bağdâdî ve Abdulkadir-i Geylânî (ö. 561/1166) olduğu söylenmiştir. Bu bilgi temelsizdir. Zira bu iki zatın arasında yaklaşık iki yüz elli yıl vardır. Cüneyd'den önce Zünnûn, Dârânî gibi mutasavvıflar sonrasında Bûndar bin Hüseyin (ö. 353/964), Hücvirî gibi zatların semâ meclislerinde bulunduğu bilinmektedir (Serrâc et-Tûsî, 2012, ss. 309-351). Eşref Dede semâ edenler hususunu dile getirince tekrar Mevlânâ'ya döner ve onun semâ etmesine vesile kişiyi aktarır. İlâhî bir işaretle Anadolu'ya gelip Mevlânâ ile tanışan Şems ona: *"(...) semâ' buyuruñuz taleb ve ârzû etdiğîñiz şeyi semâ'da ziyâdeten bulursuñuz (...)"* demiş (Eşref Dede, t.y., s. 13b). Bu tavsiyeyi can u gönülden kabul eden Mevlânâ ömrünün sonuna kadar semâyı terk etmemiş. Eşref Dede'nin, Mevlânâ zamanına kadar semânın ayın hilal hâli gibi olduğunu, onun semâsıyla semânın dolunaya döndüğünü; yani kemale erdiğini söylemesi, Mevlânâ'nın semânın tarihsel tekâmülünde nerede durduğuna binaendir. Eşref Dede bu meseleden Şems'in Mevlânâ'nın hocası olup olmadığı mevzuuna geçer. Mevlânâ'nın hocasının

Burhaneddin-i Tirmizî olduğu meşhurdur. Sarı Abdullah Efendi ve başkaca *Mesnevî* şarihleri ise hocasının Tirmizli Şeyh Ali olduğunu söylerler. Bunun için *Mesnevî*'den alıntı yapılır: “*Bin gibi bir olan kimdir, o veli/Hatta yüz nesildir o abdu'l-alî.*” (Mevlânâ, 2017, s. 1939). Burada bahis konusu edilen Abdu'l-Ali, Şems-i Tebrizî'dir. Böyle değerli bir âlimin Mevlânâ'yı ziyarete gelmesi Mevlânâ'nın ne derece değerli olduğuna delalet eder.

Sonuç

Semâ mutasavvıflar ile zahir ulemâsı arasında hicrî üçüncü yüzyıldan sonra bir çatışma mevzuu olmuştur. Tasavvuf erbabı eleştirilere karşı semânın dinen makbul olduğunu ve sakıncalı olmadığını eserleriyle kanıtlamaya çalışmışlardır. Bu eserlerde semânın kaynağını göstermek ve ithamlara cevap vermek için nassın yanı sıra gerek Asr-ı Saâdetten gerekse müçtehitlerden örnekler getirilmiştir. Semâ hakkındaki tartışmalar Osmanlı ve sonrasında sürmüş, lehte veya aleyhteki semâ risaleleri büyük bir yekûn oluşturmuştur. Bu çalışmada Mehmed Eşref Dede'nin *Gıdâ'u'r-Rûhâniyye fî Tarîki'l-İrfâniyye* ismini verdiği, semâ hakkındaki risalesi ele alındı ve özellikleri işlendi. Risalenin isminin, niyaz ayininde bulunan “*Semâ safâ câna vefâ ruha gıdâdır.*” mısraındaki “*ruha gıdâdır*”dan hareketle konulduğu düşünülebilir. Eserin 1932'de yazıldığı Hüddâî Efendi nüshasında geçer. Bu nüshada bağlamdan kopuk bir şiirin Ali Emîrî nüshasında bulunmaması, Ali Emîrî nüshasının daha evvel yazıldığına delalet etmektedir. Bundan dolayı risalenin 1932'de yazıldığı bilgisi şüphelidir. Eser -yazarın 1925'ten sonra Kastamonu'da ikametinden dolayı- büyük olasılıkla Kastamonu'da yazılmıştır. Risalenin yarı hacminin *Mesnevî* ve Ankaravî'nin *Mesnevî* şerhi alıntıları olmasından dolayı risalenin ana gövdesini bunlar teşkil eder. Yazar bu gövdeye İbn Hacer el-Heytemî, Sühreverdî, İmam Gazzâlî, Şeyh Galib, Esrar Dede'den bazı alıntıları da eklemiş ve bir derleme-yorum metni ortaya koymuştur. Ankaravî'nin *Mesnevî* şerhiyle *Gıdâ'u'r-Rûhâniyye* karşılaştırıldığında risalenin çoğu yerinin oldukça benzer olduğu, bazı yerlerininse kendine has özellikler barındırdığı tespit edilmiştir. Benzeşen yerlerde şerh metni Ankaravî'den alınmış, buralarda bazen farklı kelimeler kullanılmış bazen metin eksiltilmiş bazense ek yorumlar dercedilmiştir. Ankaravî'nin semâ hakkındaki eseri *Hüccetü's-Semâ* incelendiğinde yine buradan yararlanıldığı tespit edilmiştir. Yalnız bu eserden yararlanma farklıdır. Kelime kelime benzerlikten ziyade konu ve alıntılar benzerdir. İki metinde kurgu ve bilgi farklılıkları mevcuttur. Bu da Eşref Dede'nin söz konusu esere baktığına; ama metni için başka kaynakları kullandığına delalet etmektedir. Eşref Dede'nin

**Yar, Analyses of the Couplets on the Sama in the Mathnawi with the
Ankarawî's Commentary: Mehmed Ashraf Dede's Work Titled Gıdâ'u'r-
Rûhâniyye**

metin içerisinde çoğu kez metnin bağlamından koptuğu görülmektedir. *Mesnevî* alıntıları da çoğunlukla defter sırasına göre verilir. Hem bu hem bir başlık düzeninin olmaması hem de derkenar kabilinden ara bilgilerin varlığı risalede konu işlenişinin dağınık görünmesine sebebiyet vermiştir. Risalenin, *Mesnevî* şerhi okunurken semâ ile ilgili tutulmuş notların temize çekilmesiyle oluşturulduğu düşünülmektedir. Eserde bir ferağ kaydının olmaması, eserin kemale ermediğinin bir başka göstergesidir. Eserde semânın mahiyeti, cennet ve elest bezmi ile ilişkisi, semânın nasıl ve kimler tarafından ortaya çıkarıldığı, semânın fikhî hükmü gibi yaklaşık yirmi beş konu işlemiştir. Semânın fikhî hükmü, cennet ve elest bezmi ile ilişkisi tekrar etmiştir. Bu husus ayrıca söz konusu mevzuların yazar için önemli olduğuna işaret etmektedir. Risalede asıl üzerinde durulan mesele ise semânın İlâhî bir yönünün olduğudur. Yazar halife-Müstahlef ilişkisi üzerinden semâyı değerlendirerek semânın hitap özelliğini öne çıkarır. Cennette hurilerin semâ ettiği rivayetiyle semânın teganni özelliğine dikkat çeker. Böylelikle semânın dünyevî değil ruhani bir âleme merbut olduğu fikri işlenir ve semânın makbullüğünün tartışılmazlığı üstü kapalı bir şekilde eserde vurgulanır.

Kaynakça

- Ak, M. (2023). Mehmed Eşref Dede ve Sûr-ı Tevhîd Çerâğ-ı îmân İsimli Eseri. *İstem*, 42, 17-38.
- Akdağ, R. (2023). *İsmail Rûsûhî-yi Ankaravî Şerh-i Mesnevî (Mecmû'atu'l-Letâyif ve Matmûratu'l-Ma'ârif) (III. Cilt) (İnceleme-Metin-Sözlük) [Doktora Tezi]*. Ömer Halis Demir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Arpağuş, S. (2007). Hücetü's-Semâ XVII. Yüzyıl Osmanlı Toplumunda Mûsikî, Semâ ve Devrân Hakkındaki Dînî Tartışmalar ve İsmâil Ankaravî'nin Semâ Müdâfaası. *Mârife Dergisi*, 7(3), 369-399.
- Ateş, E. (2007). Niyaz Âyini. İçinde *Türkiye Diyanet Vakfı Ansiklopedisi* (C. 33, s. 166). TDV Yayınları.
- Ayverdi, İ. (2011). Semâ. İçinde *Kubbealtı Lugati* (C. 3). Kubbealtı Neşriyatı.
- Baz, İ., Şimşek, A., & Durceylan, T. (2015). Mesnevîhan Hâfız Feyzullâh Efendi'nin Hakâyık-ı Semâ İsimli Risâlesi. *Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 6(12), 173-184.
- Bilge, B. (2022). *İsmâ'il Rûsûhî-yi Ankaravî Şerh-i Mesnevî (Mecmû'atu'l-Letâyif ve Matmûratu'l-Ma'ârif) (V. Cilt) (İnceleme-Metin-Sözlük) [Doktora Tezi]*. Ömer Halis Demir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Cebecioğlu, E. (2009). İçinde *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*. Ağaç

Yar, Mesnevî'deki Semâya Dair Beyitlerin Ankaravî Şerhiyle Birlikte Değerlendirilmesi: Mehmed Eşref Dede'nin Gıdâ'u'r-Rûhâniyye İsimli Eseri

Kitabevi Yayınları.

Ceyhan, S. (2004). Mesnevî. İçinde *Türkiye Diyanet Vakfı Ansiklopedisi* (C. 29, ss. 325-334). TDV Yayınları.

Ceyhan, S. (2009). Semâ. İçinde *Türkiye Diyanet Vakfı Ansiklopedisi* (C. 36, ss. 455-457). TDV Yayınları.

Durceylan, T. (2018). Medrese-Tekke Çatışmaları Ekseninde Gelişen Semâ Literatürüne Bir Katkı: Nâblusî'nin (ö. 1731) el-Ukûdü'l-Lü'lüyye Risâlesi ve Semâ Müdâfaası. İçinde *Sahn-ı Semân'dan Dârülfünûn'a Osmanlı'da İlim ve Fikir Dünyası Âlimler, Müesseseler ve Fikrî Eserler XVIII. Yüzyıl* (ss. 263-281). Zeytinburnu Belediyesi Kültür Yayınları.

Durceylan, T. (2024). *Erken Dönem Tasavvuf Literatüründe Semâ Problemi* [Doktora Tezi]. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Eşref Dede, M. (t.y.). *Gıdâ'u'r-Rûhâniyye fî Tarîki'l-İrfâniyye* (Ali Emîrî Koleksiyonu). Millet Kütüphanesi.

Eşref Dede, M. (1932). *Gıdâ'u'r-Rûhâniyye fî Tarîki'l-İrfâniyye* (Hüdâî Efendi). Hacı Selim Ağa Kütüphanesi.

Gölpınarlı, A. (2012). *Mevlâna*. Varlık Yayınları.

Gürer, D. (2010). Osmanlılar'da Semâ, Devrân, Raks Tartışmaları ve İki Şeyhülislâm Risâlesi. *Tasavvuf Dergisi*, 26(2), 1-23.

Kemikli, B. (1997). Türk Tasavvuf Edebiyatında Risale-i Devran ve Semâ' Türü ve Gaybî'nin Konuya İlişkin Görüşleri. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 37(3-4), 443-460.

Kurân Yolu. (t.y.). Geliş tarihi 21 Haziran 2025, gönderen <https://kuran.diyaret.gov.tr/Tefsir>

Kutluk, İ. (2012). Şeyh Galip ve As-Sohbet-Üs-Sâfiyye. *Journal of Turkish Language and Literature*, 3(1-2), 21-47.

Mehmed Eşref Dede. (t.y.-a). *Hak Yolu* (Ali Emîrî). Millet Kütüphanesi.

Mehmed Eşref Dede. (t.y.-b). *Nüşa-i Kübra* (Osman Ergin Yazmaları). İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı.

Mevlânâ. (2017). *Mesnevî* (H. Kırlangıç & D. Örs, Çev.; Vols. 1-2). Hece Yayınları.

Öngören, R. (2010). Osmanlılar Döneminde Semâ ve Devrân Tartışmaları. *Tasavvuf Dergisi*, 25(1), 123-132.

Özdemir, M. (2013). *İsmâ'il Rûsûhî-yi Ankaravî Şerh-i Mesnevî (Mecmû'atu'l-Letâyif ve Matmûratu'l-Ma'ârif)* (IV. Cilt) (İnceleme-Metin-Sözlük) [Doktora Tezi]. Bozok Üniversitesi Sosya Bilimler Enstitüsü.

Serrâc et-Tûsî, E. N. (2012). *El-Lûmâ'* (H. K. Yılmaz, Çev.). Erkam Yayınları.

Şihabüddin Sühreverdi. (2022). *Avârifü'l-Maârif-Tasavvufun Esasları* (H. K. Yılmaz & İ. Gündüz, Çev.; C. 2). İber Yayınları.

Taştan, E. (2009). *İsmâ'il Rûsûhî Ankaravî'nin Mesnevî Şerhi (Mecmû'atü'l-Letâ'if*

**Yar, Analyses of the Couplets on the Sama in the Mathnawi with the
Ankarawi's Commentary: Mehmed Ashraf Dede's Work Titled Gıdâ'u'r-
Rûhâniyye**

ve Matmûratü'l-Ma'ârif) I. Cilt, Çevriyazı-İnceleme [Doktora Tezi]. Marmara
Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Uludağ, S. (1999). *İslam Açısından Müzik ve Semâ*. Mârifet Yayınları.

Uludağ, S. (2012). *İçinde Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*. Kabalcı Yayıncılık.

Ünal, M. (2020). *Kastamonulu Muhammed Eşref Mestî Dîvânı (İnceleme-Metin)*.
Fakülte Yayınevi.

Yar, H., & Yazıcı, Y. (2022). *Mehmed Eşref Dede ve Âyîn-i Tarîkat-ı Mevlânâ Adlı
Eseri*. Fecr.

Yazıcı, M. Y. (2016). *Peçevi Şeyh Arif Ahmed Dede ve Ukûdü'l-Lü'lü'ye Fi Tarîki's-
Sâdeti'l-Mevleviyye Tercümesi* [Yüksek Lisans Tezi]. Ankara Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü.

بسم الله الرحمن الرحيم

Muqaddime²

Emrâz-ı kalbiyeye ‘ayn-ı şifâ ve âhızân-ı dünyeviye ve uhreviyyeye mahzı-ı cilâ, âdem-i ehl-i hâl ‘âkıllere intibâh, [nâ-]kâbillere kâbiliyet, mürdeleri ihyâ, nâ-pâkları pāk, ṯaliḇine āb-ı hayāt, etrāf-ı erba‘ası dürr-i haq̱ıkat şayyādlarıyla dolu bir baħr-i ‘ummān-ı haq̱ıkat, mağz-ı Qur‘ān ve huşuşuyla sālīk için ‘ayn-ı mürşid-i ‘ilim ve ‘irfān olan *Meşnevî-i Şerîf*’iñ kaṭ‘iyyen muṭāla‘ası ‘azîzim velî ni‘metim üstād-ı ‘ālî-nihād Şeyḫ Ahmed Celāleddīn Efendi ḥazretleriniñ tavşıye-i ‘ālî reşādet-penāhîleri muḳteżāsından bulunmakla lisān-ı *Meşnevî*’deki ‘acz ve noḳşānıma binā‘en Cenāb-ı Şārīḥ (ḳuddise sırrıḥū) ḥazretleriniñ şerḥini muṭāla‘aya başladım. ‘Acz ve noḳşānım dirāyet-i ‘irfānım her kelimesi lücce-i feyz-i İlāhî, dürr [ü] mercān menba‘ı olan bu baħr-ı ‘ummān-ı haq̱ıkṯide şayyādlık edecek derecede olmamaḳla himem-i ‘aliyye-i reşādet-penāhîleriyle “كلم الناس على قدر عقولهم” feḥvāsınca isti‘dād ve istiṭā‘at-ı faḳīrānem nisbetinde dalabildiğim derecede bulduğum cevāhiri çıkarabildim.

”ولا رطب ولا يابس الا في كتاب مبين“³ sırrınıñ maḫzarı medḥ-i Celīl, Maḥbūb-ı Yezdān olan işbu kitāb-ı müsteṭābdan ‘ināyet-i Cenāb-ı Dest-gīrle çıkarabildiğim her zerresi biñ bir derde devā olan işbu cevāhir-i girān-bahānıñ seyr-i sülūka ‘ā‘id olanlarını Haḳ Yolu nāmıyla tevsīm ederek bir risālecik ḥālinde bi’t-taḥrīr vesīle-i raḥmet-i İlāhî olur ümīdiyle ihvān-ı dīnime taḳdīm etmişdim. Bu def‘a da semā‘, devrān, şadāya ‘ā‘id olan āyāt-ı celīle ve eḥādīs-i nebeviye ile buña müte‘allıḳ ebyāt-ı şerīfeyi Cenāb-ı Şārīḥin şerḥleriyle birlikde ḥāl-i aṣlīsine ḥalel getirmeyerek *Gıdā‘u'r-Rûḥāniyye fī Tarīḳi'l-‘İrfāniyye* nāmıyla bi’t-tevsīm ihvānıma taḳdīm ediyorum. “و من الله التوفيق بحرمة سيد المرسلين و آله و اهل بيته اجمعين والحمد لله رب العالمين”

Bende-i bendegān-ı Cenāb-ı Mevlānā Mehmed Eşref El-Mevlevî

Ramazānu’l-mubārek 1350

Kānun-ı Şānī 1348⁴

² H: 1b, A: 1b.

³ Enam, 6/59.

⁴ Ramazānu’l-mubārek 1350/Kānūn-ı Şānī 1348: -A.

**Yar, Analyses of the Couplets on the Sama in the Mathnawi with the
Ankarawî's Commentary: Mehmed Ashraf Dede's Work Titled Gıdā'u'r-
Rūhāniyye**

اعوذ بالله من الشيطان الرجيم⁵ بسم الله الرحمن الرحيم

Gıdā'u'r-Rūhāniyye fî Tarîkı'l-İrfāniyye⁶

الحمد لله رب العالمين والصلاة والسلام على سيدنا محمد وآله وصحبه اجمعين

Şadr-i İslāmda eñ mühim mes'ele şer'-i kadîmi istiḥkām zımnında i'lā-yı kelimetu'llāh için emr-i cihād ile mütevāliyen meşgūliyet olup bu vaz'iyet sünnet-i seniyye-i nebeviyeyi zabt ve taḥrîre ve ta'lîm ve tedrîse imkân bırakmadığı cihetle aşlın ikmālî için furū'ât-ı şer'iyeniñ ba'de zamānin ictihādını ḥādîş oldu ise tarîkat-ı 'aliyye müctehidler de furū'âtta 'aynı kabîldendir.

Aḥkām-ı şer'iyeniñ bir kısmı mu'āmelāt, diğerk kısmı 'ameliyāt olduğı gibi erkān-ı tarîkatıñ da bir kısmı kânûn-ı rûsûm ve bir kısmı da seyr-i sülûkdur. Aḥkām-ı şer'iyeniñ fûrû'âtından olan işbu mu'āmelāt ve 'ameliyāt kısımlarında ictihād zımnında āyât-ı celîle ve eḥādîş-i nebeviyeyi esās ittihāz eden müctehidîn-i kirām ḥazerâtı edille, kıyās, icmā'-ı ümmete istinâden ictihād ederek mezâhib-i erba'a zühûr eylediğı gibi umûr-ı tarîkat fûrû'âtında da tarîkat müctehidler olan pîrân-ı 'izām ve meşāyih-i kirām ḥazerâtı 'aynı esāsata istinâd etmişler ve ilhâmen zühûr eden tecelliyât ve merbûtiyet-i ma'neviyeleri dolayısıyla menba'-ı füyûzât-ı İlâhî olan Cenâb-ı Risâlet-penâh (şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem) efendimiz ḥazretleriniñ mişkât-ı rûḥāniyetlerinden de⁷ iktibās etmişlerdir.

Tarîkat müctehidlerinden olan evliyā'ullāh ḥazerâtı tecelliyâtıñ tenevvü'ü i'tibārıyla meşreb ve neş'e ve incizāb-ı rûḥāniyelerine ve sâlikānıñ muḥtelif isti'dādlarına nazaran derece-i müşāhedāta vâsıl oluncaya kadar nefslerini işğāl için uşûl, ezkār, semā', devrân ve âdâb-ı erkānda muḥtelif ictihādâtta bulunmuşlardır ki⁸ bu da ba'zen sükûnu teveccüh ve ba'zen kıyām veyāḥud⁹ ku'ûden zikru'llāh ve ba'zen nāy, def, nevbe, kudûm ile ve şadā-yı mevzûnla devrân, semā' gibi tenşîṭ-i kulûb zımnında aḥvāl-i şerîfeyi istid'â ve bu şüretle tevâcüdün zühûruna sebebedir. Zîrâ kesbiñ celb-i aḥvāl eylemekde medḥal-i 'azîmi vardır. Nitekim Ḥazret-i Peyğamber (şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem) efendimiz “İnd-i kırā'atu'l-Ḳur'ân; maḥzûn ve bükā ḥâlinde, şeklinde bulununuz. Her şey'in evveli taklîd olduğına nazaran

⁵ -H. A: 2b. :اعوذ بالله من الشيطان الرجيم

⁶ H: 2b.

⁷ de: -A.

⁸ A: 3a.

⁹ H: 3a.

taḳlîdiñiz taḥḳîke vesîle olur." 'Âşık gibi ki ma'sûḳuñ aḥvâliyle ḥâllenir. Liḳâ'ullâha şevḳ gibi.

Vecd: "فلما تجلى ربه للجبل جعله دكا و خر موسى صقعا"¹⁰ sırrınıñ müşâhedeşiyle 'inâyet-i Ḥaḳ'dan bilâ-iḥtiyâr ḳalb-i 'âşıḳa nâgehânî olarak gelen bir feyz-i İlâhîdir. Ehl-i vecd sülûbu'l-iḥtiyârdır. Zamân ve mekân olmaz kendinden geçer, ma'zûrdur. 'Âlem-i 'aḳıldan gider, 'âlem-i sekre varır. 'Âlem-i sekr 'âlem-i 'aşḳdan bulunmaḳla orada cismâniyet ḳalmaz. Rûḥâniyete mübeddel olur. Bu cihetle ehl-i vecde ehl-i fenâ derler.

Tevâcüd: Mevzû' uşûl ve ḳâ'ide üzerine zıḳru'llâhdan veya inbisâtı mûcib naḡamât, ḥûb âvâz ve nâliş-i niyâz gibi envâ'-ı sûz u güdâz ḥuşûle getirip teklifle vecde vuşûlü talebdır. Sâlik bu ḥâlde ıztırâba düşer, yaptığı ḥarekâta vâḳıf ise de def' edemez. Bu maḳâm mübtedî sâlikler maḳâmıdır. Bu maḳâmdan teraḳḳî ederse vecde erişir.

Aḥḳâm-ı tarîḳatda beyne'l-aḡyâr izḥâr-i tevâcüd ḥarâmdır. Velâkin çeşm-i aḡyârdan mestûr belki gûş-ı aḥbârdan dūr, zâviye-i ḥalvet ve kûşe-i vaḥdetde cilâ-yı kudûret-i beşeriyet için erbâb-ı sülûka tevâcüd vâcibdir.

Risâlet-penâh (şalla'llâhu 'aleyhi ve sellem) efendimiz ḥazretleri işbu "جذبة من جذبات الحق خير من عبادة الثقلين" ḥadîs-i şerîfinde cezebât, Ḥaḳ'dan bir cezbe-i ins ve ciniñ 'ibâdetinden ḥayırlıdır, buyururlar.

Ke-zâlik 'ârif-i bi'llâhdan bir zât-ı 'âlî-ḳadr "الجذبة والتوفيق حسن عناية الحق الى "العبد ليس له فيه سبب ولا منه له طلب" cezbe Cenâb-ı Ḥaḳḳ'ıñ bir 'inâyet-i maḥşûsudur. Yoksa ḳuluñ buña maḫhariyetinde ne sebep ve ne de taleb aranır.¹¹ Zîrâ bu bir kerem-i İlâhî¹², maḫz-ı tevḳîḳ-i Rabbânî'dir.

Ehl-i Tevâcüd: Esbâb ve vesâ'itiñ inḳitâ'ında zevḳi zâ'il olan olup¹³ esbâbıñ lüzûmu şaḥvdan maḥve sevḳ içindir.

Ehl-i Vecd: Esbâbıñ inḳitâ'ıyla zevḳiñ inḳitâ'ı zâ'il olmayıp esbâb ve vesâ'itiñ lüzûmu şiddet-i cezebâtı taḥḳîf ve teskîn ile maḥvden saḥve intikâl içindir. Nitekim tecelliyât-ı sübhâniyenin ma'kesi olan Cenâb-ı Risâlet-penâh (şalla'llâhu 'aleyhi ve sellem) efendimiz¹⁴ müstaḡraḳ-ı müşâhede-i cemâl oldukları cihetle muḳtezâ-yı risâletin emr ü ifâsı zımnında beşeriyete tenezzül buyurmalarını ârzü etdikleri zamân zevce-i muṭaḥharaları Cenâb-ı 'Â'îşe'ye "يا حمير/Yâ 'Â'îşe söyle." Ya'nî teḡannî et buyurarak şaḥve 'avdetle

¹⁰ Ârâf 7/143.

¹¹ A: 3b.

¹² İlâhî: İlâhîdir A.

¹³ H: 3b.

¹⁴ şalla'llâhu 'aleyhi ve sellem efendimiz: efendimiz ḥazretleri A.

**Yar, Analyses of the Couplets on the Sama in the Mathnawi with the
Ankarawî's Commentary: Mehmed Ashraf Dede's Work Titled Gıdâ'u'r-
Rûhâniyye**

ümmeñ umûr-ı dünyeviyelerini tanzîm ederler. 'Âlem-i lâhûta müteveccih bulunmağ ârzû buyurdıkları zamân Bilâl-i hûb-âvâza "ارحنا يا بلال/Çalk ezân oku dost, zamânıdır." buyururlardı.

Vâriş-i nebevî olanlar da 'âlem-i farkdan cem'e teveccühlerinde vârid olan tecelliyât-ı İlâhiye onlar için 'id-i ekberden ma'dûd olduğı cihetle eyyâm-ı 'idde cā'iz olan esbâb-ı inbisâta temâyülleri 'âdet-i 'idi icrâ kabîlinden olduğı ve ke-zâlik ba'zılar da bilâ-ihtiyâr min-ğayri ta'lîm zuhûr-ı tecelliden vaqi' olan semâ' ve rağs ba'zılarında olmaması tecelliyât-ı İlâhiyeniñ tenevvü'ü dolayısıyla olup mütecellîlerindeki tecellî, mütecellîye 'â'iddir.

Muḥakkıkînden Şeyḥ Sühreverdî ḥazretleri: Aşḥâb-ı Kirâm'dan Enes bin Mâlik (raziyallâhu 'anh) ḥazretleri tarafından rivâyet edilen ḥadîs-i şerîfe istinâden buyurur¹⁵: "Ḥuzûr-ı lâmi'u'n-nûr-ı Cenâb-ı Risâlet-penâh'da ḥâzır idik. Cebrâ'il 'aleyhi's-selâm geldiler, selâm verdiler. Yâ Resûlullâh "Ümmetiñiñ fakîrleri ğanîlerden beş yüz yıl muḳaddem cennete girse gerekdir." buyurdular. Rasûlu'llâh (şalla'llâhu 'aleyhi ve sellem) efendimiz ḥazretleri bu sözü işidine şâd ve mesrûr oldular. Ey aşḥâbım içiñizde şiir ve manzûm kelâm söyler kimse var mıdır, buyurdular. Hemen Necidli bir bedevî ḳalkdılar. Yâ Resûlullâh müsâ'ade buyurursañız ben okurum diyerek cevâb verdiler. Emr-i 'âlî¹⁶-i risâlet-penâhî şeref-şâdır olunca ḥoş âvâzla¹⁷:

"كل صباح و كل اشراقى
تبك عينى بدمع مشتاقى
لسعت حية الهوى و لا راقى
الا الحبيب الذى شفت به
عند رقيتى و ترياقى"¹⁸

"Benim ciğerimi hevâ yılanı şokdu. Devâsız çâresiz yaralar açdı. Hiçbir devâ kâr etmiyor. Hiçbir ṭabîb çâre-sâz olamıyor. Onuñ tiryâğı şol ḥabîb ki ben ancak oña muḥabbet ederim. Bu derdiñ 'ilâcı, şifâsı ancak onuñ elindedir. Ve oña merhem ancak onuñ cemâlidir." Cenâb-ı Risâlet-penâh 'aleyh-i ekmeli't-taḥiyyât efendimiz A'râbîniñ teğannî eylediğı bu ebyât üzerine nihâyet derecede 'aşḳ ve şevke gelerek mübârek ellerini çırparak ayağa ḳalkdılar. Ve aşḥâb-ı kirâm daḥi tevâcûden iştirâk etdiler. Ol ḳadar şafâya

¹⁵ buyurur: -H.

¹⁶ 'âlî: -H.

¹⁷ A: 4a.

¹⁸ H: 4a.

geldiler ki mübârek omuzlarından ridâ-yı 'âlîleri düşdü. " ليس كريم من لم يهتز " Kim ki dostuñ zıkrını işidir yerinden hareket etmezse o kerîm değildir", buyurdular. Düşen ridâ-yı mübâreki aşhâb-ı kirâm alarak risâlet-penâh efendimiziñ öñüne getirdiler. Cenâb-ı risâlet-penâh efendimiz kabûl buyurmadılar. Semâ'da ve vecdde düşen yârânıñdır buyurdular. Huzûr-ı Risâlet-penâhda bulunan dört yüz şahâbî ridâ-yı mübâreki aksâma ayırarak teberrûken birer pâre aldılar. İşbu pâreyi kimi başına kimi yaçasına takarak teberrûk ve teyemmün etdiler."

İmâm Gâzâlî ('aleyhi rahmeti'l-bârî kudde sırrihu'l-a'li) hazretleri *İhyâ-yı 'Ulûm*'da bâbu's-semâ'da beyân eder ki: Ricâl-i evliyâ'ullâhdan Ebû 'Alî Hemedânî hazretleri Cidde'de bir mescidde otururlar iken birkaç kimseler gelip ayak üzre kalkıp semâ'a girdiler. Rağs edip çarh ederlerken ellerini göğüslerine vurduklarını gördüm. Bî-huzûr oldum. O gece zühûrâtda 'aynı mescidde oturmakta iken Cenâb-ı Risâlet-penâh efendimiz mescidi teşrîf etdiler¹⁹. Bir gün ol şûfîleriñ²⁰ oturduğu maħalde sağ tarafında Hazret-i Ebû Bekir eş-Şiddîk efendimiz ve aşhâb-ı kirâm birlikde çevre hâlinde oturdular. Risâlet-penâh efendimiz zıkrı'llâha başladılar. Aşhâb-ı kirâm hazeratı da teba'iyet etdiler. Esnâ-yı zikirde aşhâb-ı kirâm zevke gelerek semâ'a kalkdılar. Semâ' içinde Risâlet-penâh (şalla'llâhu 'aleyhi ve sellem) efendimiz mübârek ellerini göğüslerine vururlardı. Hâk-pây-ı Risâlete yüz sürerek Yâ Rasû'lullâh şûfiye tâ'ifesinin bu hâllerine münkir idim, istiğfâr ediyorum diyerek beyân-ı i'tizâr etdim. Cenâb-ı Risâlet-penâh²¹ (şalla'llâhu 'aleyhi ve sellem) efendimiz münevver cemâliyle döndü ve buyurdular ki; "Yâ şeyh Hemedânî Allâhu 'azîmu's-şe'n hâkķı için bu dönmek hâkķdır." buyurdular. İmâm Aħmed²² Ĥanbel hazretleri sened-i Cenâb-ı İmâm 'Alî'den buyururlar:

قال رأيت النبي انا و زيد فقال لزيد انت مولاي قال فحجل وهو نوع من الرقى فقال لجعفر انت اشبهت خلقى قال فحجل فقال لى انت منى فحجل قال احمد ابن حنبل وهذه الحديث قال على جواز انت اشبهت خلقى قال فحجل فقال لى انت منى فحجل قال احمد ابن حنبل وهذه الحديث قال على جواز "الرقى عند طيبة الباطن" ya'nî Cenâb-ı 'Alî (kerrema'llâhu vecchêhû rażiyallâhu te'âlâ 'anhu) efendimiz hazretleri ben Rasûlu'llâh (şalla'llâhu 'aleyhi ve sellem) efendimiz hazretleriniñ huzûr-ı Risâlet-penâhîlerine dâhîl oldum. Cenâb-ı Ca'fer ile Zeyd (rahimehu'llâhu 'anhu[mâ]) orada idiler. Risâlet-penâh efendimiz Cenâb-ı Zeyd'e sen benim kulumusun buyurdular. Cenâb-ı Zeyd zevk ve neş'esinden rağsa geldiler. Ve ke-zâlik Cenâb-ı Ca'fer'e teveccüh

¹⁹ etdiler: buyurdular A.

²⁰ A: 4b.

²¹ H: 4b

²² Aħmed: -A

**Yar, Analyses of the Couplets on the Sama in the Mathnawi with the
Ankarawî's Commentary: Mehmed Ashraf Dede's Work Titled Gıdâ'u'r-
Rûhâniyye**

buyurarak siz de şüretde ve halkda baña beñzersiñ[iz] buyurdular. Cenâb-ı Ca'fer de bu iltifât-ı seniyye-i Hazret-i Risâlet-penâhîye karşı kalkarak Cenâb-ı Zeyd'e iştirâken rakşa, semâ'a başladılar. Baña da teveccüh buyurarak "Yâ 'Alî sen dañi bendensin [dedi.]" Ben de şevkimden onların rakşına iştirâk etdim.

Cenâb-ı İmâm Hanbel hazretleri buyururlar ki bu rakş vecd değil belki tevâcüd idi. Zîrâ Cenâb-ı Risâlet-penâh'ın gönüllerindeki ma'rifet, deryâ-yı şevk-i muhabbetiñ cûş u hurûş[ı] her üçünüñ kalbine mün'akis olmak dolayısıyla vecd hâşıl olmuştur.

Ekşer evliyâ ve meşâyih ve 'urefânıñ semâ' buyurdukları esnâda kendilerinden kelimât-ı 'âliye²³ ve kerâmât-ı fevka'l-'âde şadır olduğu ve mañz-ı iksîr-i a'zam olan nazarlarına teşâdüf eden pek çok kimselerde eser-i feyz-ğâyâtları olarak mañâmât-ı 'âliyye şâhib olmuşlardır. Nasıl ki Cenâb-ı Pîr-i Dest-gîrimiz buyururlar²⁴:

'İsî mest râ zer koned u zer bûd gevher koned

Gevher bûd bihter koned bihter zi-mâh u moşterî

'İsâ meşâbesinde olan bir mürşid bakır meşâbesinde olan seniñ vücûdunu altın kılar. Eğer vücûduñ altın ise gevher kılar. Eğer gevher ise daha 'âlî hattâ bu 'ulviyetden daha ilerisine götürür. Bidâyet-i hâlinde huzûr-ı Cenâb-ı Hudâvendigâr'da rebâb istimâ' olunmasına inkârı²⁵ olanlardan ve fıkıh ve tefâsîrde ve aķâvîl-i İmâm-ı A'zam (rahmetu'llâhi 'aleyh)'de 'ulemâyı 'aşırdan bulunan Mevlânâ Şemseddîn-i Mardinî naklederler ki: Bir gün Hazret-i Hudâvendigâr'ın medresesinde içtimâ' vukû' bulmuştu. Memleketiñ bütün umerâ ve ekâbiri orada hâzır idiler. Zevk ve semâ' bütün şevkiyle devâm ediyordu. Medresemize civâr olduğundan aşhâbıñ oradaki hâli müşâhede olunurdu. Hemen ayağa kalkdım fazla libâsımı çıkararak âşinâ ve hizmetkârlarımiñ izdiñâmından kaçıp kendimi sarây-hâneniñ ortasına atdım. Bir köşede halkıñ arkasına gizlenerek orada Sûre-i Secde tilâvetiyle meşgûl oldum. Esnâ-yı tilâvetde secde mañalline gelince Hazret-i Hudâvendigâr secde etdiler. Dedim ki bu bir eser-i teşâdüfdür. Tekrâr bir sûre okudum. Yine secde mañallinde secdeye kapandılar. Dedim ki bu secde-i semâ' kabîlinden olsa gerekdir. Yine bir sûre okudum. Secde mañallinde yine hazret sâcid oldu.

²³ A: 5a.

²⁴ Nasıl ki Cenâb-ı Pîr-i Dest-gîrimiz buyururlar: -H.

²⁵ H: 5a.

İşte o zamân baña yakîn hâşıl oldu ki Hâzret-i Hudâvendigâr'ın nazar-ı mübâreki levh-i mahfûza nâzırdır. Kendi kendime dedim ki ey maḥcûb, ğâfil! Böyle bir âfitâb-ı sa'âdetden tâ ki perde-i hicâbda maḥrûm kalacağın bunca ḥüccetler, bürhânlar gördün, hâlâ mı duruyorsun? Hemen dışarı çıkarak ḥâneme gitdim. Bütün evlâd ve telâmîz ve ehl-i yetîmi alarak ḥâne-i sa'âdet-i Cenâb-ı Mevlânâ'ya vardım. Henüz yaklaşmadan Cenâb-ı Hudâvendigâr'ın ḥâdimi Muhammed geldi, kapıyı açdı. Kendisinden kapıyı açmasının sebebini şordum. Baña dedi ki şimdi Hâzret-i Hudâvendigâr²⁶ işâret buyurdu. Bir cem'iyet-i âşinâ geliyor. Çabuḳ dışarıya çık, onları istikbâl et! Ve'l-hâşıl kapıdan içeriye girip niyâzda duranlar arasında ben de durdum, 'özür ve istiğfâr taleb etdim. 'Înâyet buyurarak ḥuzûra ḳabûl etdiler. Yüz biñ temennî ile mübârek ayaklarının altını öpüp yüzüme gözüme sürdüm. Bütün evlâdlarımla beraber şeref-i irâdet-i 'aliyyelerine müşerref oldum.

Merâtib-i 'âliye aşḥâbı olan ba'zı sultânların âḥir-i ḥâllerinde semâ' ve raḳşdan fâriğ olmaları bu zevḳden daha 'âlî maḳâma vuşlatlarındandır. Nitekim Cenâb-ı Cüneyd nihâyet-i ḥâllerinde semâ' ve raḳşdan ne için fâriğ oldukları su'âline karşı "وترى الجبال تحسبها جامدة وهى تمر مر السحاب"²⁷ ya'nî "Sen cibâli görürsün²⁸ cāmid ve sâkin zannedersin. Hâlbuki ol cibâl seḥâbın mürûru gibi mürûr ve hareket eder." buyurmuşlardır ki ḳalb-i 'âlîlerinin cānib-i a'lâya müteḥarrik olup a'zâ ve cevâriḥi müte'eddeb ve²⁹ mütemekkin olduğuna işâret buyurmuşlardır. Zîrâ o cānib-i fenâya i'tilâ eden beḳâ ba'de'l-fenâ aşḥâbına şaḥv ma'a'l-beḳâ çehre-küşâ olmakla vahdetlerine keşret ve keşretlerine vahdet müzâḥame vermez. Zîrâ televvünâtdan ḥalâş olmuşlardır. Cevâriḥ-i sâ'irelerini umûr-ı dünyeviyede isti'mâl etseler "رجال لا تلهيهم تجارة"³⁰ muktezâsınca müşâhede-i cemâle iştigâl etmez.

Semâ', raḳş, devrân üç mertebedir. Birisi, ehl-i tevâcüdün birisi ehl-i vecdiñ diğeri de ehl-i vücûduñdur. Ehl-i tevâcüdün tenle, ehl-i vecdiñ rûḥla, ehl-i vücûduñ vâridât-ı ilâhiye[yle]dir. İmâm Ğazâlî (raḥmetu'llâhi 'aleyhi'l-bârî) ḥâzretleri buyururlar ki raḳşın ḥükmü muḥarrik ve müteheyyiciñ ḥükmüdür. Eğer o raḳşı bātından muḥarrik olan maḥmûd ve maḳbûl ise raḳş daḥi maḥmûddur. Eğer muḥarrik mübâḥ ise raḳş da mübâḥdır. Ve eğer muḥarriki mezmûm ise raḳş daḥi³¹ mezmûm ve ḥarâmdır.

²⁶ A: 5b.

²⁷ Neml 27/88.

²⁸ H: 5b.

²⁹ ve: -A.

³⁰ Nûr 24/37.

³¹ daḥi: da H.

**Yar, Analyses of the Couplets on the Sama in the Mathnawi with the
Ankarawî's Commentary: Mehmed Ashraf Dede's Work Titled Gıdâ'u'r-
Rûhâniyye**

Cenâb-ı Pîr-i Destgîrimiz *Meşnevî*:

Pes gıdâ-yı 'âşıkân âmed semâ

Ki der-û bâşed hayâl-i ictimâ'³²

Semâ' 'âşıkların gıdâsıdır. Zîrâ onda hayâl-i ictimâ' vardır. Dünyâdaki aşvât-ı lezzizenin aşlı cennet-i a'lâda olan elhân-ı nefise ve nefehât-ı tayyibe olduğu ve ervâh-ı 'uşşâk bu aşvât-ı hasenenin istimâ'ından ol aşlı olan lezzâtdan nev'en bir şemme buldu ise mâdem ki semâ' 'âşıkânın gıdâsıdır, ya'nî gıdâ-yı rûhdur, şu hâlde bu dünyâda istimâ' edilen herhangi bir elhân-ı nefise ezeliyetde istimâ' edilen aşlın şüreti, fer'i olmak dolayısıyla aşla âşinâ olan rûh bu şüretde o zevkî bulacağı ve ke-zâ o zevkden bir şemme olmak i'tibâriyle semâ', 'âşıkânın gıdâsıdır. Hemziyye-i Buşîrî'nin şerhinde İbn Hacer-i Mekkî "و املئ السمع من محاسن" beytini şerhinde buyuruyor ki maḥbûb-ı Hudâ ('aleyhi ekmelu't-taḥiyyâ)'nın muḥabbetine vesîle olan sebeblerin eñ kuvvetlisi maḥall-i kâbile teşâdüfû vaktinde şîfât-ı nebeviye ve nu'ût-ı Ahmediye inşâdıyla ṭarabsâz ve na'me-bâz olan kimsenin şavtını istimâ' eylemektir.³³ Onu dinlemek sâmi'de sekr ve ṭarab hudûsuna sebebedir. 'Akıl lezzet içinde müstağrak olur. Nefsi maḥbûb ṭarafına taḥrîk ve sevk ile maḥbûbuñ hayâlî ve zihinde ḥuzûrî zuhûr ve kurbîyet-i tefekkürî; kalbi, vücûdu istilâ eder. Ḥazret-i Dâvûd ('aleyhi's-selâm) şavt-ı mevrûd ile Cenâb-ı Vedûd'u temcîd eylediği ve şuhûd-ı cemâl ile bu lezzet onda gâyet olup lezzât-ı behîştî ferâmûş etdirmişdir. Nitekim Cenâb-ı Kâdir-i Kayyûm ḥazretleri âyet-i kerîmede beyân buyurur: "ولقد آتينا داود منا فضلا يا جبال اوبي" ³⁴ Cenâb-ı Dâvûd ('aleyhi's-selâm) galebe-i aşk-ı İlâhî ile cân, baş, yârân ve ḥelâlini terk ederek maḥbûbunu zîkr için dağlara gider. Tecelliyât-ı cemâliye ile münevver olan vech-i mübâreki karşısında bir şâhın 'aşkıdan cibâl-i teselsüle arasında mest ü ḥayrân Maḥbûb-ı Sübhân'ı tesbîḥ ve nevḥa ederlerdi.

Nitekim Cenâb-ı Pîr-i Dest-gîr buyurur. *Meşnevî*:

Muṭribân ḥ-âhî vu kavvâl u nedîm

Kūhhâ râ pîşt âred ân kadîm

Muṭrib u kavvâl u sūrnâyî kōned

³² A: 6a.

³³ H: 6a.

³⁴ Sebe, 34/10.

Ki be pîşet bād peymānī koned³⁵

Muṭribler, gūyendeler, yār-ı nedīm istersen ol ḳadīm olan pādīşāh dağları hūzuruña getirir ve saña onları mūnis ve nedīm eyler. Seniñ öñünde muṭrib ve gūyende ve sūrnāyī, senin öñünde muṭrib ve bād-peymānlık eyler.

Tā be-dānī nāle çon ki rā revāst

Bī-leb u dendān velī rā nālehāst

Dağlar için nāle ve nefḥa eylemek revā olduğu gibi bir velī için daḥi bī-leb ü dehān nağmeler vardır. Ol şāḥib-i rüşdüñ icrāsınıñ nafḥa ve āvāzı her dem her ān ḥis ḳulağına erişir. Ya 'nī sem' ve idrākine veyāḥud gūş-ı zāhirine vāşıl olur. Ve onuñ sem' i o āvāzı idrāk eyler.

Cenāb-ı Risālet-penāh (şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem) efendimiz ḥazretleri Mescid-i Sa'ādet'de ḥiṭābet eyledikleri vaḳitde ḥürmā ağacından i'māl edilen direklerinden birine dayanarak icrā-yı ḥiṭābet ederlerdi. Vaḳtā ki minber i'māl etdiler Cenāb-ı Risālet-penāh (şallallāhu 'aleyhi ve sellem) efendimiz ol minbere ḳaşd eyledikleri sırada muḳaddemen dayanarak ḥiṭābet eyledikleri direk ol mertebe sayḥa ve ḥanīn eyledi ki firāḳından münşak olmaya başladı. Nitekim Ḥazret-i Cābir'den rivāyet edilmiş. İşbu ḥadīs-i şerīfde³⁶ “ قال جابر كان النبي عليه الصلاة والسلام اذا خطب استند الى جذعة نحلة من سواري المسجد فلما صنع له المنبر فاستوى عليه فصاحت النحلة التي كان يخطب عندها حتى اخذها فضمها اليه فجعلت تأن انين الصبي الذي يسكت حتى استقرت قال النبي عليه الصلاة والسلام بكت على ما كانت تسمع من الذكر Nebī-i Mūkerrem (şallallāhu 'aleyhi ve sellem) efendimiz ol minberden indiler ve ol direği mu'ānaḳa ederek kendilere zamm eylediler. Şabī gibi olan āh u enīnleri meclis-i sa'ādetde bulunan aşḥāb-ı kirām ḥazerātı müşāhede ederek ol nāleden āgāh ve ḥayrān oldular.

Cenāb-ı Destgīrimiz buyurur. *Mesnevī*:

Goft peygamber çi ḥ'āhī ey sūtūn

Goft cānem ez-firāḳet geşt u ḥūn

Risālet-penāh (şallallāhu 'aleyhi ve sellem) efendimiz su'āl buyurdular. Ey sūtūn ne istersin?³⁷ Yā Rasūlullāh seniñ firāḳından cānım ḥūn oldu. Nāleme sebep budur, diyerek cevāb verdi.

Ke-zālik Cenāb-ı Ḥudāvendigārımız buyurur, *Mesnevī*:

Ger neyendī vāḳıfān emr-i kun

Der-cehān red geşte būdī īn soḥon

Ya 'nī eğer bu cemādāt ve nebātāt Cenāb-ı Ḳādir-i Ḳayyūm'un kün emrine

³⁵ A: 6b.

³⁶ H: 6b.

³⁷ A: 7a.

**Yar, Analyses of the Couplets on the Sama in the Mathnawi with the
Ankarawî's Commentary: Mehmed Ashraf Dede's Work Titled Gıdâ'u'r-
Rûhâniyye**

vâkıf ve ‘âlim olmaya idiler cihânda bu “kün” sözü red edilmiş olurdu.³⁸ ” انما
” امره اذا اراد شيئا ان يقول له كن فيكن ” âyet-i kerîmesi muḳteżâsınca Rabb’isiniñ
emrini fehmi etmeyen şey’e emreylemek ‘abeş olurdu. Cemâdât ve nebâtâtıñ
bu emre tâbi’ olmadıklarına ve tesbîhâtına bi-ḥasebi’l-bâṭın taşdıḳ ve ikrâr
etmeyen ehl-i taklîd ve ehl-i istidlâlîñ ṭarîḳ-i Ḥaḳ’da ‘aḳıl ve fikirleriniñ
kademleri ağaçdan ayak gibi olup ke-zâlik aşḫâb-ı istidlâlîñ rûḥları bâṭını
idrâkde za’fdan ḥâlî olmayıp *Meşnevî*:

Ġayr ân ḳuṭb-ı zamân dîdever

K’ez-sebâteş kūh gerded ḥîre-ser³⁹

Ol dîdever olan ḳuṭb-ı zamânıñ Ġayrı olanlar ve oña taşdıḳ ve îmân
etmeyenler ḳuṭb-ı zamânıñ sebâtından dağ, ḥîre-ser ve serâsime olurlar. Ya ‘nî
bi’l-cümle ehl-i istidlâlîñ ‘aḳıl ve idrâki bî-temkîn ve sebâtsiz olur. Şol başîret
ve müşâhede şâḥibi olan ḳuṭb-ı zamân ve medâr-ı ‘uzmâ’ını ve îḳânıñ sebât
ve ḳarârına temkîn ve rûsûḥuna, cibâl-i râsiḥe vâlih ü ḥayrân olur. Cemî’-i
vesvese ve müşkilât-i pedîde cem’ olsalar ve bi’l-cümle şükûk ve şübehâtı ilḳâ
etseler o merkez-i ‘ilim ve ‘irfânı maḳâmından taḥrîke ḳâdir olamaz.

Meşnevî:

Hem-nişînân neş’nevend ü biş’neved

Ey ḥonek cân kū be-Ġaybeş bigreved

Ol âvâz-ı ḥaḳıḳati onuñ hem-nişînleri olan kimse istimâ’ edemez. Ne
sa’âdet ne luṭf o câna ki bu âvâzı, bu nağamâtı işidir ve taşdıḳ eder.⁴⁰

Meşnevî:

Bin’gered der-nefs-i ḥod şad goft u gū

Hem-nişîn-i ü ne-borde hîç bû

Kendi nefsinde ol velî yüz güft ü gūya nazar eder. Onuñ hem-nişînlerine
o güft ü gūdan hîç bir rāyiḥa erişmez. Ya ‘nî onun müşâḥibi onuñ baṭnında
olan kelimât-ı nefsiyeden hîçbir ḥaber ve eşer alamaz. Meşelâ bir kimse leb ve
dehân-beste ḳalb ile yüz gūne güft ü gū eyler. Ve nice dürlü kelimât söyler.
Mâ ḥaşal nice su’âl ve cevâb eyler ki Ġayrılarıñ ondan ḥaberi olmaz.

Meşnevî:

Şad su’âl u şad cevâb ender-dilet

Mî-resed ez-lâ mekân der-menzelet

³⁸ Yâsîn 36/82.

³⁹ H: 7a.

⁴⁰ A: 7b.

Ey velîniñ derûnunda olan nağamât ve kelimât-ı ma'neviyeniñ ne gûne ve ne nev' den idiğini bilmek isteyen kimse yüz dürlü su'âl ve yüz dürlü cevâb seniñ kalbinden 'âlem-i mekândan tâ seniñ menzil ü maķâmına erişir.

Ḥazret-i Dāvūd ('aleyhi's-selām) Zebūr-ı Şerîf'i tilâvetlerinde ins ü cin ve vuḥūş u ṭuyūr te'sîr şadâlarıyla ğaşy olurlar ve ḥattâ meclis-i tilâvetlerinde dört yüz kadar cenâze kaldırıldığı vâķi' olmakda imiş.

Risâlet-penâh (şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem) efendimiz ḥazretleri bir ḥadîs-i şerîfde her şey için ḥilye⁴¹ ve zînet vardır. Ḥilye-i Ḳur'ân şavt-ı ḥüsündür, buyurdıkları gibi aşḥâb-ı kirâmdan⁴² Berâ' bin 'Âzib (raziyallāhu 'anh)'dan rivâyet edilen bir ḥadîs-i şerîfde de "Ḳur'ân-ı mübîn'i aşvâtınızla taḥşîn ediniz." buyurmuşlardır.

"فاما الذين آمنوا و عملوا الصالحات فهم فى روضة يحبرون"⁴³ âyet-i kerîmesiniñ tefsîrinde ba'zı müfessirîn-i kirâm ḥazêratı "حبره"yu nefḥa-i ḥasene şûretinde tefsîr etmişler. Ya'nî mü'min olup 'amel-i şâliḥ işleyenler cennet ravzalarında semâ' eder. Cenâb-ı Risâlet-penâh (şallallāhu 'aleyhi ve sellem) efendimiz cenneti zikreyledikleri sırada aşḥâb-ı kirâm içerisinde bir A'rabî var idi. Yâ Rasûlullāh cennetde semâ' var mıdır,⁴⁴ diyerek su'âl etdiler. Cenâb-ı Risâlet-penâh efendimiz "Evet, cennetde bir nehir vardır. Onuñ etrâfında ḥüriler teğannî ederler. Öyle bir teğannî ki bu teğannîniñ emsâli işidilmemiştir. Bu şadâyı işiden ehl-i cennet semâ' ederler. Semâ' cennetiñ efḍal ni'metidir. Binâ'en 'aleyh semâ' efḍal-i na'im-i ehl-i⁴⁵ cennetdir, buyurdular⁴⁶.

كما روى عن النبى عليه الصلاة والسلام انه ذكر الجنة و ما فيها من النعيم و فى اخر القوم اعرابى فقال يا رسول الله هل فى الجنة سماع قال عليه السلام نعم يا اعرابى ان فى الجنة نهرا حافتاه الابكار يتغنين باصوات لم تسمع الحلايق بمثلها فذا لك افضل النعيم الجنة

Semâ'da birkaç gûne ictimâ'-ı ḥayâli vardır.

Evvelâ: Ez-cân u dil semâ' eyleyen kimseniñ ḥavâṭır-ı perâkendesî müctemi' olup bir cânibine müteveccih ve meşğûl olmak ḥayâli vardır. Zîrâ ehlu'llāh 'indinde cem'iyet-i ḥavâṭır, ḥayât-ı kalb ve tefriķa-i ḥavâṭır, mevt-i kalbdır. Binâ'en 'aleyh ehl-i semâ'ın ma'lûm ve meşhûrudur ki semâ' kalbi ḥayât-ı külden ve dil ü cân ḥavâṭır-ı perâkendeden ḥalâş olup zinde olmaķdır.

Sāniyen: Lezzet-i fer'iyeniñ aşliye ile müctemi' olması ḥayâli vardır.

⁴¹ H: 7b.

⁴² aşḥâb-ı kirâmdan: -A.

⁴³ Rum 30/15.

⁴⁴ A: 8a.

⁴⁵ ehl: -H.

⁴⁶ buyurdular: -H.

**Yar, Analyses of the Couplets on the Sama in the Mathnawi with the
Ankarawî's Commentary: Mehmed Ashraf Dede's Work Titled Gıdâ'u'r-
Rûhâniyye**

Lezzet-i fer'iyeden maşşûd burada lezzet-i elhândır. Lezzet-i aşliyyeden⁴⁷ maşşad ise cennetde olan elhânûñ lezzetidir. Her ikisiniñ ya'nî fer'ie ve aşliyeninñ hayâli olur ki ehl-i semâ' esnâ-yı semâ'da lezzet-i 'âcileden lezzât-ı aşliye ve 'âcileninñ ta'amı ve lezzeti çâşnîsini fer'en tadar. Ve bununñ ta'amından onuñ ta'amını taḥayyül kılar. Hâk-âlûde iken rûḥuna bu mertebe vecd ve ḥâlet verir. Evvelki mertebesinde ne derece pāk ve şâfi ve ne derece zevk ve rāḥat gördü ise zevk ve semâ'dan o mertebesine kemāl-i ma'rifet ve yakīn ḥâşıl edildiği gibi lezzet-i mecâzî ve 'arazîninñ aşl u ma'denine rûḥu meyl ve rağbet kılar.

Sâlisen: Semâ'da ḥiṭâb-ı İlâhîde olan lezzetinñ aşvât-ı ṭayyibe olan lezzetle ictimâ' ve aḥvâl-i dostu müşâhede etmek lâhûtî perdelerden esrâr-ı Hâḳḳ'ı işitmek hayâli vardır. Cenâb-ı Pîr-i Dest-gîrimiz buyurur⁴⁸:

Dānî semâ' çî boved şavt-ı belâ şeniden
Ez-ḥıṣṭen boriden bâ-vaşl-ı ū residen

Dānî semâ' çî boved aḥvâl-i düst dîden
Ez-perdehâ-yı lâhût esrâr-ı Hâḳ şeniden

Meşâyıḥ-ı şûfiye ḥâzerâtı ittifâken beyân buyurmuşlardır ki: Hâḳ Te'âlâ 'âlem-i ervâḥda cemî' ervâḥa elezz-i ḥiṭâb ve elṭaf-ı kelâmla "الست بربكم"⁴⁹ diye ḥiṭâb eyledi. Ya'nî "Ben siziñ Rabb'iniz değil miyim?" diye ḥiṭâb eyledi. Ol lezzet onların ekşerininñ rûḥlarında ḳaldı. Ve ol âşinâlık 'aḳıllarında merkûz ve mekmûn oldu. Vaktâ ki bu 'âlem-i şehâdete gelip beşeriyetle mevcûd oldular her ne vakit bir kimseden bir ḥiṭâb-ı laṭîf ve âvâz-ı lezzîz işitseler onların ervâḥı ol ḥiṭâb-ı lezzîz ve âvâz-ı laṭîfinñ eşeri idiğini bilirler. Ve eşerden mü'essîrinñ leṭâ'if ve lezzetine intikâl ederler. Nitekim 'aḳıllarında merkûz olan bu âşinâlık sebebiyle bu dünyâyâ geldikde O'nu bilirler. Ve O'ña ve O'nuñ enbiyâsına îmân ve ikrâr kıldılar. Ve herhangi bir kimseden kelâm-ı Hâḳḳ'ı istimâ' ve o şüretle ḳabûl etdiler. Nağamât ve elhân-ı nefise ḳalbde olan hayâlâta kuvvet verdiği cihetle⁵⁰ işbu hayâlât gerek mecâz veya ḥaḳîḳî her ne ise onu tezyîd eyler. Sâlikân-ı tarîḳat ve 'âşîḳân-ı maḥbûb-ı ḥaḳîḳat olanlar mukteżâ-yı beşeriyet, levâzım-ı cism ve şüretle müşteğil oldukları zamân

⁴⁷ H: 8a.

⁴⁸ A: 8b.

⁴⁹ Ârâf 7/172.

⁵⁰ H: 8b.

maḥbûb-ı ḥaḳîkî cānibine olan ve 'âlem-i ervāḥa ta'alluḳ kılan ḥayālâtlarına za'af gelse der-ḥāl semā'a rağbet ederler. Zîrâ ḥîn-i semā'da ḥayālât-ı za'îfeye kuvvet gelerek rûḥ kendi 'âlemine rağbet ve iştîyâḳ kılar. Ve bu 'âlem-i ṭabî'atîñ ḥabs ve müzâyaḳasından ezeli olan lezzetler vâsıtasıyla necât bulur. Ya'nî sâlikde ḥâşıl olan ḥayālât-ı rûḥânî ve Rabbânî bir müddet derûnundan zâ'il olmayıp ḳarâr kılar. Ve rûḥ ol ḥâlet-i şerîfedden bir zamân cüdâ ḳalmaz. Ve böylece ünsiyet eder. Ve ehl-i muṭribden ḥâşıl olan nağamât ve elḥânıñ ḥiṭâb-ı elestiñ ḥayâli olduğuna intikâl eder. Cenâb-ı Pîr-i Dest-gîrimiz buyurur. *Mesnevî*:

Pîş-i men âvâzet âvâz-ı Ḥodâst

'Âşîḳ ez-ma'sûḳ ḥâşâ ki codâst⁵¹

Cenâb-ı Çelebi Ḥusâmeddîn (ḳaddesa'llāhu sırrahu'l-'azîz) efendimize olan işbu ḥiṭâb-ı Mevlânâ'da ey Ḥusâmeddîn Çelebi benim nazarımda seniñ âvâzıñ Ḥaḳ Te'âlâ'nıñ âvâzıdır. Ḥâşâ ki 'âşîḳ ma'sûḳundan cüdâ ola "وهو معكم نحن اقرب اليه من حبل الوريد"⁵² feḥvâsınca Cenâb-ı Ḳâdir-i Ḳayyûm ḥiçbir şeyden ve ḥiçbir insândan cüdâ değıldir. 'Ale'l-ḥuşuş 'âşîḳdan ve 'âşîḳ daḥî ḥiçbir vecihle ma'sûḳdan cüdâ değıldir. Ve'l-ḥâşıl cümle ma'sûḳ ḳalmışdır. 'Âşîḳ zâhiren hemân yerde olmuşdur. Ḥattâ Mürîd, Ḳâdir, Mütেকellim ancaḳ O'dur. 'Âşîḳ ma'nâ-yı mürdedir. Çünkü 'âşîḳ ma'sûḳuñ vücûdunda bi'l-küllîye fânî olur.

"ان الله يقول على لسان عبده" ḥadîs-i şerîfi muḳtezâsınca ol 'abdiñ lisânından ve dehânından şudûr eyleyen kelâm kelâm-ı Ḥaḳ'dır. Binâ'en 'aleyh muvaḥḥid-i kâmil bir 'âşîḳ-ı fânîden bir kelâm işitse onuñ kelâmınıñ kelâm-ı Ḥaḳ olduğunu bilir. Ve onuñ âvâzı âvâz-ı Ḥudâ olduğunu müşâhede eder.⁵⁴

Mesnevî:

Mâ rameyte iz rameyte ḥ'ânde'i

Lîk cismî der-taḥarrî mânde'i

Allāḥ 'azîmu's-se'n ḥazretleri Sûre-i Enfâl'de on yedinci âyet-i kerîmede buyurur: "فلم تقتلوهم و لكن الله قتلهم و ما رميت اذ رميت و لكن الله رمى وليلى المؤمنين منه" ⁵⁵ mefhûm-ı âyet-i kerîme: Bedir Muḥârebe'sinde siziñ birkaç misliñiz olan müşriklere ğalebeñiz şırf kendi kuvvetiñizle değıl ancaḳ nuşret-i İlâhiyem iledir. Ke-zâlik ḥabîbim gerek Medîne-i Münevvere'ye hicret

⁵¹ A: 9a.

⁵² Hadid 57/4.

⁵³ Kaf 50/16.

⁵⁴ H: 9a.

⁵⁵ Enfal 8/17.

**Yar, Analyses of the Couplets on the Sama in the Mathnawi with the
Ankarawî's Commentary: Mehmed Ashraf Dede's Work Titled Gıdâ'u'r-
Rûhâniyye**

etmek üzere Mekke-i Mükerrreme'den çıkarken müşriklerin gözlerine doğru fi'l-vâkı' toprak atdın. Velâkin Ben atdım. Körelten sen değil Benim. Ve bu şüretle İslâmlara bir ni'met-i 'uzmâ ihsân eyledim".

Zîrâ Cenâb-ı Allâh herkesiñ ihtiyâcını işidir ve bilir. Ve ehline yardım eder. "ما رميت اذ رميت" âyetini okumuşsuñ ve lâkin cisimsin⁵⁶, taḥarrîde kalmışsıñ. Ya'nî bunu okumuşsuñ velâkin ma'nâsını bilememişsıñ. Eğer ma'nâsını bildiñse ancak ehl-i zâhiriñ yazdığı üzre zâhir elfâzından istifâde edip ma'nâ-yı bâtınından ve sırrından gâfil kalmışsıñ. Veleve ki bâtın sırrından da⁵⁷ haberdâr olmuşsuñ. Lâkin cisimsin, taḥarrîde kalmışsıñ ve ḥaḳîkat-ı ma'nâya vâkıf olmamışsıñ. Eğer taḥarrîde necât bulaydın ve ḥaḳîkat-ı ma'nâya âlim olaydın Cenâb-ı Risâlet-penâhıñ âlet-i Ḥaḳ olduğu gibi evliyâ-yı kirâmıñ daḥi âlet-i Ḥaḳ olduğunu müşâhede ederdiñ. Nitekim toprağı atan bi-ḥasebi'z-zâhir Cenâb-ı Risâlet-penâh ve bi-ḥasebi'l-ḥaḳîka Cenâb-ı Kâdir-i Qayyûm'dur. İşte vâris-i nebî olan evliyâ'u'llâh ḥâzerâtı da böyledir. Cisim mertebesinden kurtulup taklîd ve taḥarrîden berî olan muḥaḳḳık bu ma'nâyı böyle bilir. Belki cemî' eşyâyı âlet-i Ḥaḳ görür ve onlardan şudûr eyleyen ef'âlî Fâ'il-i Ḥaḳîkî'den müşâhede kılar. Ke-zâlik sâlifü'l-'arz beyân olduğu üzere muvaḥḥid-i kâmil de bir 'âşık-ı fâniden şudûr eyleyen kelâmıñ, âvâzıñ âvâz-ı Ḥaḳ olduğunu bilir ve öylece müşâhede kılar.

Hîç mî-dânî çi mî-güyed çeng u 'ûd

Ente ḥasbî ente kâfi yâ Vedûd⁵⁸

Nitekim Cenâb-ı Pîr-i Dest-gîrimiz buyurur:

Meşnevî:

Nâle-i surnâ vu tehbîd-i duhul

Çizegî mâned be-dân nâķûr-ı kull

Surnânıñ nâlesi ṭablıñ âvâzı biraz külle müşâbihdir. Bu cihetden ki rûḥ ondan ḥaz alıcı ve lezzet bulucudur. Ervâhıñ ḥiṭâb-ı ilâhîden kemâliyle lezzet ve nihâyet mertebe zevķ ve ḥaz aldığı gibi bunlar ve emsâli olan sâz-ı pür-nevâ daḥi çalındıkda nâ'im olanlar bîdâr olup kâ'im olurlar. Ve ğam ve teraḥla mürde ve pejmürde gibi olan rûhlara nev'en ḥayât gelir ve sürûr ve neşât ḥâşıl olur. Ba'zı kimselerde müverris-i ḥüzn ve ba'zı kimselere bâ'is-i nefret ve

⁵⁶ cisimsin: çeşmsin H.

⁵⁷ A: 9b.

⁵⁸ H: 9b.

ba'zılara 'adem-i lezzet hâşıl olur. "فاذا نقر فى الناقور"⁵⁹ âyet-i kerîmesi fehvâsınca şûr nefh olundukda ervâh kabirlerinde kâ'im olur ve tâze hayât bulur. Ekşerîsi şâd u handân ve ba'zısı maḥzûn ve maḡmûm olur. Sûre-i Yâsîn'de "ونفخ فى الصور فاذا هم من الاجداث الى ربهم ينسلون قالوا يا ويلنا من بعثنا من مرقدا" mefhum-ı âyet-i kerîme: Vaktâ kim şûr üfürölünce bütün ervâh mezârlarından kalkıp li-eclî'l-muḥâseb Hâlık'larının dîvânına varırlar ve ta'accüb edip vây hâlimize! Bizi mezârlarımızdan kim kaldırdı, diyerek hâl-i istiḡrâba düşdüklerinde kendilerine siziñ bugünkü hâliñiz Cenâb-ı Hakk'ıñ va'd edip peygamberlerinin taşdık ve tebliḡ eyledikleri kıyâmet günüdür, cevâbı verilir. Ezelî olan ḫiṭâb-ı İlâhîden neş'edâr, zevk-yâb olmamış ve maḥzar-ı ḫiṭâb-ı ilâhî olan evliyâ'ullâh'ın kelâmlarına karşı kulaqlarını tıkamış olan ervâh işbu âyet-i kerîmede beyân buyurulduğu üzere ol şavt-ı hayât-baḥşdan nefret ederler. İşte semâ', devrân gibi evliyâ'ullâhdan şâdır olan hâlât-i şerîfeyi münkir ve zevk ve neş'e almayan münkirler de nefh-i nâḫûrdan nefret edenlere müşâbihdir. Nitekim ḫüsn-i şavt'ın aşlı hakkında Cenâb-ı Pîr-i Dest-gîrimiz buyururlar. *Mesnevî*:

Pes ḥakîmân gofteend in laḥnehâ

Ez-devvâr-ı çarḫ be-giriftüm mâ⁶¹

Ehl-i raşaddan olan ḥakîmler bu âvâzları çarḫ'ın edvârından aḥz etdik, demişlerdir ki on iki maḳâmı burûc-ı isnâ 'aşereden ve yedi maḳâmı yedi kevâkib-i seyyâreden ve yirmi dört şu'beniñ yirmi dört sâ'at muḳâbili ve kırk sekiz terkibiñ bir senede vâḳi' olan kırk sekiz hafta muḳâbilinde vâz' edildiğini söylemişlerdir.

Mesnevî:

Bâḡ-ı gerdişhâ-yı çarḫest in ki ḥalk

Mî serâyendeş be-ṭanbûr u be-ḥalk

Halk'ın zuhûru ile ve sâ'ir âlât-ı ṭarab olan sâzlarla zuhûra getirdikleri ve diñledikleri şadâ ve gerekse ḥançere-i insânîden şâdır olan aşvât-ı ḥasene ve nefehât-ı lezîzeniñ aşlına nâzar olunsa feleḡiñ devrânının 'aksi pertevidir ki bunların naḡamât-ı mevzûnesi onuñ ḥarekât-ı mevzûnesinden istifâde etmiş ve üstâd bu naḡamât ve elḥânı onların devrân ve ḥarekâtından aḥz eylemiştir. Binâ'en 'aleyh 'inde'l-'ârifîn ve'l-'âşîkîn bu naḡamât-ı lezîze ve elḥân-ı nefise gerek âlât-ı ṭarabdan ve gerekse ḥançereden hâşıl olsun istimâ' eylemek ḥelâl

⁵⁹ Müddessir 74/8.

⁶⁰ A: 10a. Yasin 36/51-52.

⁶¹ H: 10a.

**Yar, Analyses of the Couplets on the Sama in the Mathnawi with the
Ankarawî's Commentary: Mehmed Ashraf Dede's Work Titled Gıdâ'u'r-
Rûhâniyye**

ve tayyibdir.⁶² Harâm olması nâ-ehle ve ehl-i nefse ve ba'zı muharremâta ta'alluğ eylediği i'tibârladır. Evet bir kemânı alır da tedkîk ederseñ bir kısım tahta ve biraz kiriş dediğimiz kurutulmuş ve kıvrılmış koyun bağırsağından yay için ince bir çubuğa gerilmiş at kılından tereküb etmiş bir âlet-i tarabdır. Bunuñ gibi diğer âlet-i tarabıñ aşlı da böyledir. Ba'zılarına ma'deniyât da karışdırılmışdır. Hâl-i aşlısi bozulmayarak şadâ hâşıl eden nây dediğimiz kâmişlar da vardır.

Ney⁶³: Nây denilen kâmişlara gelince istihrâden 'arz edeyim ki bu kâmişlarıñ eñ a'lâsı 'Arabistân'da ya'nî hatt-ı istivâ taraflarında Mısır, Haleb, Urfa gibi mahallerde şu bezeñmiş veya ruṭûbetli çukurlarda, dere kenârlarında yetişir. Daha ba'zı şıcağ ve mu'tedil taraflarda olursa da hatt-ı istivâ taraflarında yetiştirilenler gibi yetişkin ve muntazam değildir.

Rivâyete gelince:

Cenâb-ı Risâlet-penâh (şalla'llâhu 'aleyhi ve sellem) efendimizden esrâr-ı İlâhiyeyi istimâ' eyleyen Cenâb-ı 'Alî (kerrema'llâhu vechehû) efendimizde zuhûr eden tecelliyât ve galeyân-ı füyûzât-ı İlâhiye ile ser-mest dolaşmakta iken râst geldiği bir kuyuya işbu esrâr-ı İlâhiyeyi söyleyerek⁶⁴ ayrılırlar. Bir zamân sonra Cenâb-ı Risâlet-penâh (şalla'llâhu 'aleyhi ve sellem) efendimiz Cenâb-ı İmâm 'Alî efendimizle⁶⁵ seyrân ederken bir çobanıñ çaldığı kavâl şadâsındaki şadâ-yı lâhûtîyi Cenâb-ı Raḥmeten li'l-'âlemîn efendimiz terk edilmiş bir kuyuya söylenilen esrâr-ı İlâhiyeniñ 'aksi pertevi olduğunu şâh-ı velâyet efendimize işâret buyururlar. Fi'l-vâkı' çobanıñ çaldığı kavalıñ 'aynı kuyudan kesilmiş kâmişlardan olduğu tebeyyün eder. İşbu ve sa'ir âlât-ı tarabıñ esâsını teşkil eden mâlzeme meselâ ağaç, kiriş, ma'den cümlesi burûc-ı isnâ 'aşeriñ terbiyesini görmüşdür ki bunlarıñ eñ mühimmi güneşdir. Kudret-i Haḳ'la buyurmuş, kâbil-i isti'mâl bir hâle gelmiş, 'aḳıl ile düzülmüş ve aşlında haḳîkatinde menkûz olan şadâyı vermiş değil midir? Binâ'en 'aleyh her zerrede gördüğümüz hayât o tecelliyâtıñ 'aksi pertevidir. Lâ mevcûde illâ hû sırrından başka nedir?⁶⁶

Meşnevî-i Şerîf'de⁶⁷:

⁶² A: 10b.

⁶³ Ney: -A.

⁶⁴ H: 10b.

⁶⁵ efendimizle: ile A.

⁶⁶ A: 11a.

⁶⁷ *Meşnevî-i Şerîf*'de: *Meşnevî-i Şerîf* H.

Biş'nov ez-ney çon hikâyet mî-koned

Ez-cudâyihâ şikâyet mî-koned

Ney lafzı bi- hesâb -ı ebced (ن) elli (ى) on, altmış eder. Nâyın kıamış olması i'tibârla kalem murâd olursa Kalem-i A'lâ, Hâkikat-ı Muhammed Muştafâ (şalla'llâhu 'aleyhi ve sellem) efendimizdir ki Cenâb-ı Kâdir-i Kayyûm hâkikatde "اول ما خلق الله القلم، "ن والقلم و ما يسطرون"⁶⁸ buyurmuşdur. Kâ'ile söylemiş murâd olursa gûş-ı hisle, aşfâ ile kalem saña ne takrîr ve ne tahrîr eyler demektir.

Üfleney nây murâd olursa ya'nî hâlen söylemiş murâd olursa gûş-ı hûşla istimâ' eyle ki ol kalem saña lisân-ı hâlde ne söyler demektir.

Ke-zâlik (س) harfi de bi-hesâb-ı ebced 60 eder. Sûre-i Yâ-sîn'deki (س) harfine erbâb-ı tahkîk Yâ Muhammed ma'nâsına demişlerdir.

Herhangi şüretle olursa olsun lafz-ı neyden murâd Seyyid-i 'Âlem (şalla'llâhu 'aleyhi ve sellem) efendimiz veya vâris-i nebevî olan evliyâ'ullâh hazerâtı lâsiyyemâ halîfe Müsteşlefiñ 'aynı fehvâsınca insân-ı külldür. Ke-zâlik Âdem âhir-i merâtib-i vücûddur. Âdem bi-hesâb-ı ebced 45 eder. Havvâ kelimesi ise bi-hesâb-ı ebced 15 eder. Yekûnu 60 eder ki bu da Âdem ve Havvâ'nın neyistân-ı hâkikatden intikâline ve sırr-ı Âdemiyyete işaretdir. Ya'nî Âdem'den diñle⁶⁹ demektir.

'Âşıkân-ı ilâhîniñ eğerçi mürâyâ-yı dilleri muhîf-i envâr-ı tecelliyât-ı ilâhî olmuşdur. Lâkin televvünât-ı beşeriyeden ba'zı 'avârız ahyanen cezebâta perde olmakla 'âşık kendini hasta ve şikeste görür. 'Aşk ise 'âşıkniñ sebep-i hayâtı olduğı cihetle 'avârız-ı keşerâtı def' ve izâleye bir çâre taleb eder. Nâgehânî bir şadâ-yı hûb u merğûb o 'âlem-i ezeliyetdeki istimâ'ını der-hâtır etdirir.

Cenâb-ı Pîrimiz buyurur:

Mesnevî:

Mu'minân güyend ki âşâr-ı behişt

Nağz gerdânîd her âvâz-ı zîşt

Cenâb-ı Kâdir-i Kayyûm'a ve onuñ enbiyâsına imân eden tâ'ife derler ki: Cennetiñ eşcâr ve enhârı ve dörd dîvârı hizmetkârânı cemî'an âvâzı hûb ve laţîf etdi. Cennetde vechen mine'l-vücûh tabî'at istikrâh edecek bir şey olmadığı gibi âşâr-ı cennet⁷⁰, âvâz-ı zîştî hûb ve laţîf eylemiş ve müstekreh bir şey bırakmamışdır. Lâkin ervâh 'âlem-i şuhûda geldikde aşılma olan melâhat

⁶⁸ Kalem 68/1.

⁶⁹ H: 11a.

⁷⁰ A: 11b.

**Yar, Analyses of the Couplets on the Sama in the Mathnawi with the
Ankarawî's Commentary: Mehmed Ashraf Dede's Work Titled Gıdâ'u'r-
Rûhâniyye**

ba'zısınıñ edâsında ba'zısınıñ şît u şadâsında ve ba'zılarınıñ ise hem edâ ve hem de şadâsında ƣaldığı gibi ba'zılarınıñ ise edâ ve şadâsından lezzet ve ƣalâvet ƣalmayarak enker aşvât ve aƣbaƣ kelimât ƣalarak müstekreh oldu.
Zırâ Meşnevî:

Mâ heme eczâ-yı âdem bûdeîm
Der-bihişt ân lahnehâ biş'nûde'im

Bütün ervâh-ı âdem cennetde Âdem ('aleyhi's-selâm)'ıñ eczâsından olmuş ve onuñ ƣahrında mislu'z-zâ'ir vücûd bulmuş olmak dolayısıyla bütün elhânı istimâ' ƣılmışdık. Ya'nî Cennet-i A'lâ içinde olan nağamât-ı ƣayyibe ve elhân-ı lezzeyi sem'-i rûhla işitmişdik.

Meşnevî:

Gerçi ber mâ rîhet-ı âb u gil şeki
Yâ demân âmed ez-ânhâ çizegî

Gerçi üzerimize âb [u] gil bir şek dökdi. Ya'nî rûhumuz cennetden ƣıkıp bu 'âlem-i 'anâşıra "âb, gil" gelip beşeriyet ve ƣabî'at mertebesinde⁷¹ ƣarâr ƣıldı. Faƣat o 'âlem-i ervâhda duyduğumuz aşvât-ı nefise ve elhân-ı lezzeden bir miƣdâr lezzet rûhumuza ƣaldığı cihetle bu 'âlem-i beşeriyetde gerek muƣribler ƣançeresinden veyâhüd âlet-i ƣarabdan olan bir nağme veya bir âvâz duyarız. Rûhumuzuñ duyduğu fevƣa'l-'âde neş'e ve lezzet dolayısıyla bu nağme veya âvâzıñ cennet-i a'lâda iken duyduğumuz lezzât-ı ƣayyibeden bir şemme ve lemme idiği ma'lûm olur. Bu nağme ve âvâzıñ 'âlem-i ezeldeki lezzet ve ƣalâvetiñ 'aynı olup olmadığına gelince: Cenâb-ı Pîr-i Dest-gîrimiz Meşnevî:

Lîk ƣon âmîhet bâ-ƣâk gerb
Key dehend in zîr u in bem ân ƣarab

'Âlem-i şuhûdda olan elhân ve şadâ ve nağamât ģam ve elem-i ƣâk-pâyla ve beşeriyet şarâbıyla muhteliƣ ve müteberrih olduğu cihetle 'âlem-i ezeldeki elhân-ı nefiseye ve zevƣ ü neşâtı dil ü câna veremez. Ya'nî 'âlem-i şuhûdda olan elhân 'âlem-i ezelde istimâ' edilen elhân-ı nefiseniñ 'aynı gibi zevƣ ve ƣâleti vermez.

'Âlem-i ezel ile 'âlem-i şuhûdda istimâ' edilen aşvât ve elhânıñ beynlerini fark⁷² ve temyîz zımında buyururlar.

Meşnevî:

⁷¹ H: 11b.

⁷² A: 12a.

Âb çon âmîht bâ bül u kemîz
Geşt z'âmîzeş mizâceş telh u tîz

Mesnevî:

Meselâ menba'ından çıkan temîz bir şu seyrinde yol ile ve mevâdd-ı ğâ'îta ile karışdı. Aşlında temîz, nefis olan o şuyuñ mizâcî tabî'î tehlûf eder. Aşlındaki nefâset kalmaz, bozular. İşte bunun gibi cennet-i a'lâda olan aşvât-ı lezîze ve elhân-ı tayyibe fi'l-mesel bir şâfi ve şîrîn âb gibi olup o lezzet ve halâvet-i tayyibe vücûd-ı insâna ve vücûd-ı insân vâsıtasıyla âlât-ı tarabdan zuhûr eyledikde karışır ve aşlındaki mizâcî mübeddel ve müteğayyir olur ve halâvet ve lefâfetini ğâ'ib eder. Binâ'en 'aleyh menba'ından şâf bir hâlde çıkan şuyuñ geçdiği maħal ne kadar şâf ve temîz olursa şuyuñ tab'ı ve ta'amı bozulmadığı gibi aşlolan elhânıñ geçdiği maħal de ne kadar temîz ve nezîh olursa tab'ı bozulmayacağı ve binâ'en 'aleyh istimâ' edenlere aşılma olan lezzet-i elhânı tadacakları muhakkaktır. Söz de, kelâm da böyledir. Yukarıda beyân edildiği vechile⁷³ cemî' eşyâyı âlet-i Hâk gören muvahhid ve muhakkık-ı kâmil de istimâ' eylediği elhânıñ ke-zâlik bir 'âşık-ı fânîden şudûr eyleyen kelâmıñ âvâz-ı Hâk ve ma'sûkdaki maħbûbiyetiñ sırrı-ı maħbûbiyet-i muṭlaq olduğunu müşâhede eder. Nitekim Cenâb-ı Hudâvendigârımız buyurur.

Aşl-ı şad Yûsuf-ı Cemâl-i Zül-Celâl

Ey kem ez-zen şev fedâ-yı ân cemâl

Cenâb-ı Züleyhâ'nıñ Hâzret-i Yûsuf ('aleyhi's-selâm)'a olan şiddet-i 'aşkıñ çekemeyen bir takım kadınları da'vet ederek ellerine birer portakal ile birer bıçak verdiler ve bu sırada Hâzret-i Yûsuf ('aleyhi's-selâm)'ı da meclise da'vet etdiler. Ellerindeki portakalı bıçakla şoymaya başladıkları sırada Hâzret-i Yûsuf ('aleyhi's-selâm) meclise dâhil oldular. Cenâb-ı Yûsuf'da olan tecelliyât-ı İlâhiyeden mest ü hayrân olan kadınlar portakal şoydukları bıçaklarla ellerini kesdiler.⁷⁴ Cenâb-ı Pîr-i Dest-gîr efendimiz Cenâb-ı Yûsuf ('aleyhi's-selâm)'da olan o sırr-ı maħbûbiyete karşı parmaklarını kesen kadınlara eğer o maħbûbiyetiñ aşlı olan Cemâl-i Zül-Celâl'i görse idiler kendilerini fedâ ederlerdi buyuruyorlar.

Tecelliyât-ı İlâhiyeniñ tenevvü'üne nazaran 'aşkıñ derecâtı da sâlikiñ isti'dâdına ve seyr-i ilâhîdeki sa'yine nazaran⁷⁵ mütefâvit bulunmakla birisiniñ duyduğunu diğeri duyamaz. Ke-zâlik tatdığını tadamaz. Tatmayan bilmez, fehvâsınca lezâ'iz-i 'aşk aṇladılamadığı gibi âsârını tettebbu' edenler

⁷³ H. 12a

⁷⁴ A: 12b.

⁷⁵ A'da mükerrer.

**Yar, Analyses of the Couplets on the Sama in the Mathnawi with the
Ankarawî's Commentary: Mehmed Ashraf Dede's Work Titled Gıdâ'u'r-
Rûhâniyye**

de kendi isti'dâdları miqdârını añlayabilirler. Esâsen risâlemiz ahvâl-i evliyâ'ullâhdan bir dürdâneniñ verdiği neş'eyi vesîle-i rahmet ümîdiyle ihvân-ı dînime beyândan 'ibâretidir. Nitekim Cenâb-ı Pîr-i Dest-gîrimiz *Meşnevî*'de buyurur⁷⁶:

Semâ' ârâm-ı cân-ı 'âşıkānest

Kesî dāned ki ū rā cân cânest

Semâ' cân-ı 'âşıkānıñ bā'is-i ârāmıdır. O zevkî cânınıñ cânı olan⁷⁷, o ma'nâyı kalbi hayât-ı hâkîkiyeye mazhar olan bilir.

Semâ'da zühûr eden bütün harekât ve sekenât birer hâkîkata işâretidir. Çarh atarak semâ' etmek tevhide, maḥbûbu ve maṭlûbu her cihetden müşâhedeye ve her cânibden feyze, ke-zâlik semâ'da ve⁷⁸ “ و ترى الملائكة حافين ” âyet-i kerîmesi muktezâsınca hâzerât-ı evliyâ'ullâhca bi'l-ictihâd devrânda şıçramak 'âlem-i 'ulvîye olan şevke ayak urmak, nefsi kendine musahhar ve mâ-sivâyı ayağı altına aldığına [işâretidir]. Ve ke-zâlik semâ'da kol açmak şeref-i vuşlatla zevk ve şādumânîye ve kemâle olan teveccüh ve nefsi emmâreye ğalebe -ki cihâd-ı ekbere işâretidir- halkı semâ'a, devrâna çekmek ve harekete teşvîk etmek [içindir]. Bu maḥâm (maḥâm-ı ehl-i maḥv)dır ki feyz-i İlâhîyi kulûba saçmak ve rahmet-i Hakk'ı 'âleme teşmîl etmektir. Cenâb-ı Pîr-i Dest-gîrimiz buyurur⁷⁹:

Z'ân beyâverd evliyâ rā ber-zemîn

Tâ konedşân rahmeten li'l- 'âlemîn⁸⁰

Cenâb-ı Hakk evliyâyı yeryüzüne, 'âlemine rahmet olmak için getirdi. İşte Şalâhaddîn-i Zer-küb-ı Konevî hâzretleriniñ Hâzret-i Pîr-i Dest-gîre bende olmak için müteḥâsıl olan teveccüh ve tecrübe-i 'âlîleriniñ sebebi şu olmuş idi ki: Şalâhaddîn-i Zer-küb-ı Konevî hâzretleri Konya'da altın, varaçılık, kuyumculuk ile te'mîn-i ma'îşet ederlerdi. Bir gün hücrelerinde altın döğmekle meşgûl iken hücreleri önünde nâ-gâh Cenâb-ı Hudâvendigâr zühûr etdiler. Taşârifi olarak o gün Cenâb-ı Hudâvendigâr'ın pek büyük cûşîşe vecd ve cezebâtı vardı. Hâzret-i Şalâhaddîn'in⁸¹ çekici darbe ve tarrâkaları

⁷⁶ *Meşnevî* buyurur: -H.

⁷⁷ H: 12b.

⁷⁸ Zümer 39/75.

⁷⁹ Cenâb-ı Pîr-i Dest-gîrimiz buyurur: -A.

⁸⁰ A: 13a.

⁸¹ Şalâhaddîn'in: Şalâhaddîn A.

âhengiyle Cenâb-ı Pîr'îñ hâlet-i derûnları galeyân ederek hücre kapısında semâ'a ve harekete başlayarak şu hâli müşâhede eden Hâzret-i Şalâhaddîn elindeki altınıñ ziyânını düşünmeyerek âhengi devâm etdirdiklerinden Hâzret-i Pîr tamâmen zevk ve neşe ve eşvâkla müstağrak oldular.

Bir müddet soñra Hâzret-i Hudâvendigâr'îñ da'veti üzerine Cenâb-ı Şalâhaddîn hücreden dışarı çıkdılar. Vukû'a gelen şöhet neticesi mütehâşşıl kemâlâtıñ⁸² maḥzı eser-i feyz-i inâyât olduğunu añlayarak kendilerini şeref-i irâdet-i hâzrete taḥşîş ve nihâyetu'l-emr şâhib-i hidâyet ve 'inâyât olan kâmilân cümlesine dâhil oldular.

Tarîkat-ı 'aliyye-yi Kâdiriyyede ekseriyetle icrâ edilen: Bir gayrıyı kucaqlayarak semâ' etmek ki sâlik kendi varlığından külliyyetle müstehlek olur. Ve bu maḥviyetden kurtulduğu zamân cem'iyet içinde herhangi biriniñ derûnunda kendini müşâhede ederse o zâtı kucaqlar veyâhud kendi cemâliniñ hayâli o zât ile 'aşk-bâzlık eder.

Semâ': Vecd neticesi olarak ilk def'a semâ' eden Cenâb-ı Ebû Bekir eş-Şiddîk (raziyallâhu 'anh) efendimizdir. Bidâyet-i İslâmiyetde müşrikîn yedlerinde bulunan memâlikden Müslümân olanlara taḥammül-fersâ bir şûretde ezâ ve cefâ ederlerdi. Hâzret-i Ebû Bekir eş-Şiddîk (raziyallâhu 'anh) efendimiz de bedellerini vererek i'tâk ider ve bezl-i mâl iderek infâk ve i'âşe ederlerdi. Bu aşḥâb içerisinde Cenâb-ı Risâlet-penâha hizmet etmiş ve iltifât-ı seniyye-i nebeviyyeye maḥzar olanlar da vardı.⁸³ Hâzret-i Ebû Bekir eş-Şiddîk (raziyallâhu 'anh) efendimiz ḥuzûr-ı 'âlî-i cenâb-ı risâlet-penâhîde bulunduğu sırada vahy-ı ilâhî nâzil olmuş "وسيجنبها الاتقى الذى يؤتى ماله يتزكى" "وما لاحد عنده من نعمة تجزى الابتغاء وحه ربه الاعلى ولسوف يرضى Me'âl-i münîfi: Hîçbir kimseniñ ḥâtırı için olmayıp şırf rızâ-yı İlâhîyi taḥşîl ile ecr ve meşûbâta nâ'il olmak emel-i ḥaş ile elinden geldiği kadar muḥtâcîni gözetken ṭabî'idir ki gâyet müttakî ve zâhid kimse olup âḥiretde daḥi 'indellâh pek büyük lutf ve 'inâyete maḥzar olur.

İşbu iltifât-ı ilâhîyi Cenâb-ı Risâlet-penâh (şalla'llâhu 'aleyhi ve sellem) efendimiz ḥâzretleri Hâzret-i Ebû Bekir eş-Şiddîk (raziyallâhu 'anh) efendimize tebliğ etmeleri üzerine kendilerinde ḥâşıl olan vecd ü sürûr üzerine ayağa kalkarak ve kollarını açarak semâ' etdiler.

Gazel: Esrâr Dedemizden

Ḥurşid ki feyz-yâb-ı Mevlânâ'dır

⁸² H: 13a.

⁸³ A: 13b.

**Yar, Analyses of the Couplets on the Sama in the Mathnawi with the
Ankarawî's Commentary: Mehmed Ashraf Dede's Work Titled Gıdâ'u'r-
Rûhâniyye**

Kem zerre-i âfitâb-ı Mevlânâ'dır
Şıddîk ki bu milletiñ eñ erşedidir
Hod pîş-ka-dem-i meslek-i Mevlânâ'dır⁸⁴

Bundan soñra gelen evliyâ'ullâh hażerâtından Cenâb-ı Cüneyd ve huşuşan kuţbu'l-aķtâb seyyidinâ 'Abdulkâdir (ķaddesallâhu esrârahum ve nafana'llâhu bi-berekâti esrârahimi'l-mübîn) hażerâtı da semâ' etdiler.

Sultânu'l-evliyâ' u'l-vâşilîn, tâcu'l-maĥbûbîn, kuţbu'l-'ârifîn, faĥru'l-mevcudîn, hüccetu'llâhi 'ale'l-mü'minîn, vârişü'l-enbiyâ ve'l-mürselîn ve Mevlânâ seyyidinâ şemsu'l-ĥaķ ve'l-milleti ve'd-dîn 'aẓẓama'llâhu ķadruhu hażretleri esnâ-yı münâcâtında buyurdular ki:

İlâhî Seniñ ĥaşânındakinden ĥiçbir ferd-i âferîde var mıdır benim şöĥbetime taĥammül edebilsin. Der-ĥâl 'âlem-i ĥaybdan işâret geldi ki "Eĥer şöĥbet arķadaşı istiyorsañ cānib-i Rûm'a 'azîmet et". Bunuñ üzerine hemen memâlik-i Rûm'a 'azîmetle Cenâb-ı Hudâvendigâr'la birleşdiler ve kendilerine 'âşık oldular. Ve her buyurduķlarını kendi zât-ı seniyyeleri için ĥanîmet bildiler. Şems-i Tebrîzî hażretleri: Cenâb-ı Pîr-i Dest-gîre semâ' buyuruñuz taleb ve ârzü etdiĥiñiz şeyi semâ'da ziyâdeten bulursuñuz diyerek işâret buyurmuşlardı. Bu işâret-i 'aliyyeye Cenâb-ı Pîr-i Dest-gîr imtişâl buyurdular. Ve semâ' ederek hażretiñ işâret buyurduĥu şeyi ĥâlet-i semâ'da belaĥ mâ belaĥ müşâhede etdiler⁸⁵, 'iyānen gördüler. Ve âĥir-i 'ömr-i sa'âdetlerine ķadar da âyîn-i tarîķ ittiĥâz buyurdular.

Binâ'en 'aleyh bidâyeten hilâl ĥâlinde olan semâ' zamân-ı Cenâb-ı Pîr-i Dest-gîr'de bedr-i tām ĥâlini aldı.

Ba'zı zevât Cenâb-ı Şems-i Tebrîzî'niñ Hażret-i Hudâvendigâr efendimiz hażretleriniñ şeyĥi olduĥunu zikretmekde iseler de Cenâb-ı Şems Hażret-i Hudâvendigâr'ın şeyĥi olmayıp şöĥbet refîķi ĥaķķındaki münâcâtları üzerine Cenâb-ı Pîr-i Dest-gîr'le birleşmeleri huşuşundaki işâret-i İlâhî ile Rûm'a 'azîmet etmişlerdir. Cenâb-ı Hudâvendigârımızıñ şeyĥleri Şeyĥ Burĥāneddîn-i Muĥaķķık-i Tirmîzî hażretleri olduĥu tevâtüren ma'lûmdur. Gerek ķudemâ-yı erkân-ı Mevlevî ve gerekse Şarî 'Abdullâh Efendi (ķuddise sırruhu'l-'âlî)'niñ *Meşnevî-i Şerîf* şerĥinde Şems-i Tebrîzî hażretleriniñ şeyĥi Tirmîzli Şeyĥ 'Alî Efendi nāmında bir zât-ı 'âlî-ķâdr olduĥunu beyān etmekde

⁸⁴ H: 13b. Ėazel: Esrâr Dedemizdeñ: Ĥurşid ki feyz-yâb-ı Mevlânâ'dır/Kem zerre-i âfitâb-ı Mevlânâ'dır/Şıddîk ki bu milletiñ eñ erşedidir/Hod pîş-ka-dem-i meslek-i Mevlânâ'dır: -A.

⁸⁵ A: 14a.

olmalarına binâ'en⁸⁶ *Meşnevî-i Şerîf*'de:

Vâhid ke'l-elif key bûd ân velî
Belki şad karnest ân 'Abdu'l-'Alî

Hum ki ez-deryâ der-û rāhî şeved
Pîş-i û ceyhūnhā zānū zened

İlā āhirihi, ebyât-ı şerîfde velâyeti medh ü senâ buyurulan 'Abdu'l-'Alî nām zât-ı şerîf ki 'Alî'nin kulu şûretinde işâret buyurdukları zât-ı şerîfin Şems-i Tebrîzî olduğu şarîh bir şûretde imâ edilmektedir.

İşte böyle bir zât-ı 'alî-kadriñ Cenâb-ı Pîr-i Dest-gîr efendimize bâ-işâret-i ma'neviye şöhet etmek için gelmeleri Cenâb-ı Mevlânâ'nın naşıl bir velî-i kâmil olduğuna bürhân-ı kâfidir.

Ey kâşif-i esrâr- Hudâ-yı Mevlânâ
Sulţân-ı beķā şāh-ı fenâ Mevlânâ⁸⁷
'Aşķ etmededir hâzretine böyle hitâb
Mevlâ-yı gürūh-ı evliyâ Mevlânâ
Ġâlib Dede⁸⁸
Ez-füyûzât-ı ezel tâ be-ebed muhtâcend
Bendegân-ı der-i Mevlâ be-der-i Mevlânâ

⁸⁶ H: 14a.

⁸⁷ A: 14b.

⁸⁸ Ġâlib Dede: -A.